

Univerzita Palackého v Olomouci
Filozofická fakulta
Katedra politologie a evropských studií

Lucie Šestáková

RUSKÁ DIASPORA V KAZACHSTÁNU PO PÁDU SSSR

THE RUSSIAN DIASPORA IN KAZAKHSTAN AFTER THE FALL OF USSR

Bakalářská práce

Vedoucí práce: Mgr. Markéta Žídková, Ph. D., M.A

Olomouc 2023

Prohlášení

Prohlašuji, že jsem tuto bakalářskou práci na téma „Ruská diaspora v Kazachstánu po pádu SSSR“ vypracovala samostatně a použila jsem uvedené prameny a literaturu. Prohlašuji, že práce nebyla využita k získání jiného titulu.

V Olomouci dne

Podpis

Poděkování

Na tomto místě bych ráda poděkovala vedoucí mé práce Mgr. Markéta Žídková, Ph. D., M.A za vedení mé bakalářské práce, ochotu a cenné rady. Zároveň bych ráda poděkovala mé rodině a přátelům, kteří mě během psaní této práce podporovali.

OBSAH

Úvod.....	5
1. Diaspora a koncepce krajanů Ruské federace	9
1.1 Diaspora	9
1.2 Ruská diaspora v postsovětském prostoru	12
1.3 Iredentismus a secese	14
1.4 Krymský model a ruská zahraniční politika vůči krajanům.....	15
1.5 Kazachstánsko-ruské vztahy	18
2. Zastoupení ruské diaspor v Kazachstánu	21
2.1. Velikost ruské diaspor v Kazachstánu	21
2.2. Územní rozložení etnických Rusů v Kazachstánu	23
2.3. Ruská migrace z Kazachstánu.....	25
3. Sociokulturní faktory ruské diaspor v Kazachstánu	27
3.1. Jazyková politika.....	27
3.2. Postavení ruské diaspor ve volených orgánech.....	30
3.3. Spolky a hnutí	31
3.4. Občanství.....	34
Závěr	36
Seznam pramenů a literatury	40
Přílohy.....	49
Abstrakt.....	52
Abstract.....	53

Úvod

V roce 1991, kdy se rozpadl Sovětský svaz a následně vzniklo patnáct samostatných států, se téměř 25 milionů občanů Sovětského svazu s politickou či kulturní vazbou na RSFSR ocitla na území nástupnických států, kde se k vedení státu dostala jiná národnost. Nejpočetnější skupina etnických Rusů se nacházela na Ukrajině. Státem, kde vznikla druhá největší ruská diaspora na světě, byl Kazachstán. V dalších státech Střední Asie, jež nově vznikly, zůstali etničtí Rusové také hojně zastoupení. Rusové, kteří žijí mimo území Ruské federace, se však nenachází pouze v zemích bývalého Sovětského svazu, přestože v těchto zemích dominují. Početné ruské minority se nachází například ve Spojených státech amerických, Brazílii či Austrálii, ale také v evropských státech, které dříve nepatřily do sovětského bloku.

Kazachstán se stal nezávislou republikou jako úplně poslední z nově vznikajících států. Plnou nezávislost vyhlásil 16. prosince 1991, přičemž již v říjnu roku 1990 deklaroval svou suverenitu. Prezidentem byl zvolen Nursultan Nazarbajev, který byl jediným kandidátem na prezidentský post. Kazachstán si na počátku své nezávislosti nemohl být jistý svým osudem. Příčiny této nejistoty pramenily nejen z počtu etnických Rusů nacházející se na severu země, ale i z náznaků prezidenta Jelcina, že by Kazachstán měl patřit Rusku. Prezident Nazarbajev věděl, že není v zájmu jeho země dráždit Rusko, a proto chtěl zůstat Rusku na blízku a navrhl mu volné spojenectví.

Kazaši jako samostatná etnická skupina se začala utvářet ke konci 15. století, kdy vznikl kazašský chanát. Na začátku 17. století vznikly tři kmenové svazy, do kterých se Kazaši rozdělili. O století později došlo k formálnímu připojení chanátů k Rusku, aby se ochránili před invazí Mongolů. Ruský car této příznivé situaci využil k tomu, aby sesadil chány a sám převzal vládu nad kazašskými kmeny. Na začátku 20. století došlo k protiruskému povstání, které bylo potlačeno. Ve 20. letech se Kazachstán stal autonomní republikou SSSR.

Kazachstán má celkem devět sousedících států. Nejdelsí hranici má na severozápadě s Ruskou federací, která je zároveň nejdelsí souvislá hranice dvou států na světě. Většina státu se rozkládá na území Střední Asie, ale menšina také do Evropy. Kazachstán je největší vnitrozemní stát a jeho hustota osídlení je velmi nízká. Podle údajů

z roku 2013 připadá na 1km² 6 obyvatel. Na rozdíl od Ruské federace, kde občané vyznávají především křesťanství, na území Kazachstánu většina populace vyznává islám.

Tématem této práce bude pozice ruské diaspory na území Republiky Kazachstán. Hlavním cílem této práce je analyzovat postavení ruské diaspory v Kazachstánu po pádu Sovětského svazu do konce Nazarbajovy éry.

Autorka si pokládá hlavní výzkumnou otázku: „*Jak se vyvíjelo postavení ruské diaspory v Kazachstánu od roku 1991 do roku 2019?*“ Hlavní výzkumnou otázku následně rozvinou čtyři vedlejší výzkumné otázky. První vedlejší výzkumná otázka zní: „*Jak se změnil počet členů ruské diaspory v Kazachstánu?*“ Druhá a třetí vedlejší výzkumná otázka je stanovena následně: „*Jak se změnilo územní rozložení etnických Rusů v Kazachstánu? Hrál územní rozložení etnických Rusů nějakou roli v možné iredentistické nebo secesní tendenci?*“ Čtvrtá výzkumná otázka zní: „*Jak se vyvíjelo postavení ruského jazyka v Kazachstánu?*“ Pátá výzkumná otázka je stanovena: „*Jak se vyvíjelo postavení hnutí, která hájila práva a zájmy etnických Rusů?*“

Pro zodpovězení hlavní výzkumné otázky se autorka zaměří také na faktory, které hrály roli při migraci etnických Rusů z Kazachstánu, na postavení etnických Rusů na vysokých pozicích ve státní sféře, na možné dvojí občanství. Práce je časově vymezena od prosince roku 1991, kdy došlo k rozpadu Sovětského svazu, a vzniku Kazachstánu jako nezávislého státu, do roku 2019, kdy oficiálně skončila tři dekadová éra prezidenta Nazarbajeva. Geograficky se tato práce vymezuje na území celého státu Kazachstán.

Tato práce bude koncipována jako jednopřípadová studie. Podle Staka je případová studie definována jako „*úsilí o porozumění určitého sociálního objektu v jeho jedinečnosti a komplexitě. Sociální objekt je ohraničeným systémem, tzn. že představuje systém s určitými sociálními hranicemi*“ (Hendl, 2012, s. 103). Tato případová studie se bude opírat o empiricko-analytický přístup a jako metody bude využívat analýzu, deskripci a diachronní komparaci. Ta bude porovnávat jednotlivé oblasti, které se týkají ruské diaspory, ve třech obdobích. Prvním obdobím bude začátek 90. let 20. století až do roku 1999, druhé období bude od roku 2000 až do roku 2009. Poslední období bude od roku 2009 do roku 2018-2019. V jednotlivých podkapitolách budou porovnáвана konkrétní témata týkající se ruské diaspory, tyto témata budou v daných podkapitolách srovnávané ve třech zmíněných obdobích.

Práce bude rozdělena celkem do tří kapitol, které budou dále členěny do podkapitol. V první kapitole budou představeny teoretické pojmy. Tato část se bude zabývat vývojem a vymezením termínu diaspor. Následně bude navazovat podkapitola týkající se ruské diaspor na území bývalého Sovětského svazu, kde bude vysvětlen termín iredentismus a secese a jejich rozdíl. Následující podkapitola této kapitoly se bude zabývat vzorem, který Samantha Brletich nazvala jako model Krymu. Popisuje zde faktory, které jsou potřeba, aby mohlo dojít ze strany Ruské federace k anexi severního Kazachstánu. Také se tato podkapitola zabývá ruskou zahraniční politikou, která se zabývá ruskými krajany a ruskou diasporou. Poslední podkapitola se bude zabývat vztahy mezi Sovětským svazem a Hordami, které se dříve nacházely na území dnešního Kazachstánu a jak se vztahy vyvinuly později, když vznikl Kazachstán a Rusko.

Druhá kapitola se zaměří na sociodemografické faktory. První část této kapitoly se zaměří na vývoj počtu etnických Rusů v Kazachstánu, především zda došlo k značným nárůstům či poklesům nebo nikoliv. Dále bude v této kapitole analyzováno územní rozložení etnických Rusů a jeho vývoj. Analýza územního rozložení etnických Rusů je důležitá pro možné iredentistické či secesní tendence. Následně se bude část kapitoly zabývat migrací a její příčinami. Poslední část se bude věnovat socioekonomickému postavení diaspor. První část třetí kapitoly bude věnovaná jazykové politice a konkrétně postavení ruského jazyka. Následující dvě podkapitoly se budou věnovat zastoupení etnických Rusů na volených pozicích a hnutím a spolky, které působí v Kazachstánu. Poslední část se bude zabývat otázkou občanství pro ruskou diasporu na území Kazachstánu.

Jedním z hlavních důvodů, proč autorka pro tuto práci vybrala zrovna téma ruské diaspor v Kazachstánu místo například nyní aktuální ruské diaspor na Ukrajině, je zájem sledovat vývoj ruské diaspor v zemi, se kterou Rusko nemělo prozatím žádné výrazné konflikty. Další motivací je zájem sledovat etnické Rusy na území státu, který je největší z nově vzniklých států a také má nejdélší hranici s Ruskou federací.

Tématu ruských diaspor ve Střední Asii není především v literatuře české provenience věnovaná taková pozornost jako ruským diasporám na území států, které se svou celou rozlohou nachází v Evropě, nebo jiným národnostním diasporám ve světě. Proto by tato práce mohla být přínosná pro rozšíření především českého zájmu o diaspor v tomto regionu a také o samostatné bývalé sovětské státy v Asii.

Jedním z článků, o které se autorka opírá v první kapitole této práce, je „*Diasporas in Modern Societies: Myths of Homeland and Return*“ od Williama Safrana, zároveň ji také ovlivnilo celoživotní dílo Rogerse Brubakera, jehož článek „*The diaspora diaspora*“ tvoří páteří textu této kapitoly. Další autor, jehož článek „*The New Russian Diaspora: Minority Protection in the Soviet Successor States*“ bude v této části velmi užitečný, je Pål Kolstø. Pro část týkající se iredentismu a secese bude použit článek „*Irredentism versus Secessionism: The Potential for International Conflict*“ od Gigiho Gokceka. V následujících částech budou použity jako primární zdroje především prohlášení od Vladimíra Vladimiroviče Putina, Sergeje Lavrova či patriarchy Kirilla. V této části také budou použity zákony Ruské federace týkající se krajanů. Důležitým zdrojem pro tuto část bude také článek „*Russkij Mir*“ – *nadnacionální integrační projekt či projev postsovětského imperialismu?*“ od autorů Kirilla Shevcenka a Petra Lozoviuka.

V následující kapitole budou použity především údaje z analytického reportu Kazachstánu „*Results of the 2009 National Population census of The Republic of Kazakhs*“, také zde budou použity data z Reportu populační situace Analýza Republiky Kazachstán z roku 2019 „*We, Kazakhstan*“. Tyto dva analytické reporty byly stěžejními prvky pro druhou kapitolu této práce. V této části bude důležitým článkem „*Migration of the Russian Diaspora After the Breakup of the Soviet Union*“ od Timothy Heliaka a v neposlední řadě článek „*The trouble with democracy in Kazakhstan*“ od Iana Bremmera. Tento článek bude důležitý i pro poslední kapitolu.

Pro poslední kapitolu této práce je zásadní článek autora Sebastiena Peyrouse, který vydal několik článků týkající se postavení ruské menšiny v Kazachstánu. Pro tuto práci byl velmi důležitý jeho článek „*Nationhood and the Minority Question in Central Asia*“. Také zde budou použity zákony vydané Republikou Kazachstán, které se týkají občanství či jazyka. Mezi české autory, jejichž díla inspirovala autorku této práce, patří Vladimír Baar se svou knihou „*Decentralizační a dezintegrační procesy v Ruské federaci v 90. letech minulého století*“. Vladimír Baar je českým uznávaným odborníkem na kulturní a politickou geografii.

1. Diaspora a koncepce krajanů Ruské federace

Cílem této kapitoly je představit a vymezit koncepty, které jsou klíčové pro pochopení řešené problematiky. První podkapitola se bude věnovat vývoji a vymezení termínu diaspory. V této části jsou pohledy jednotlivých odborníků, jak se na termín diaspory dívají. Je zde definice diaspory podle Williama Safrana, odborníka na etnickou politiku a nacionalismus, který je emeritním profesorem politické vědy na Univerzitě v Coloradu. Dalším odborníkem na oblast sociální teorie, občanství, nacionalismus, ale také diaspory, je Rogerse Brubaker. V této části budou vysvětleny jeho charakteristiky diaspor. Druhá podkapitola se bude zabývat vývojem ruských diaspor na území bývalého Sovětského svazu, zatímco ta třetí se věnuje vymezení pojmu iredenty a secese a jejich rozdílům. V následující části bude představen tzv. krymský model od Samantha Brletich a jeho podmínky, které jsou potřebné, aby mohlo dojít k anexi části území, a také zde bude představena politika Ruské federace vůči ruským diasporám na území bývalého SSSR. V poslední části je nastíněn historický vývoj mezi Sovětským svazem a Kazachstánem a také jsou zde popsány vztahy, které panují mezi Kazachstánem a Ruskou federací.

1.1 Diaspora

Termín diaspora začal být používán ve třetím století před naším letopočtem. V té době se primárně používal pro situaci, ve které se nacházel národ Židů. Ti totiž historicky byli rozptýleni po mnoha regionech (Wofford, 2016, s. 74). Následně byl tento pojem rozšířen také pro další náboženské menšiny (Faist, 2010, s. 12). Ve druhé polovině 20. století se přestala diaspora vztahovat pouze na komunity a náboženské menšiny, které byly násilně rozptýleny jako byla židovská či africké diaspory, místo toho se obsah tohoto termínu rozšířil krom jednotlivých násilně rozptýlených komunit také na kultury a jednotlivce. (Wofford, 2016, s. 74). Od konce 80. let 20. století začalo docházet k narůstajícímu zájmu o problematiku diaspory nejen na akademické půdě, ale také mimo akademické prostředí. Podle Rogerse Brubakera tento trend naznačuje hledání termínu „diaspora“ v internetovém vyhledávači, kdy výběr vzorku ukazuje, že většina není z akademického prostředí. S postupným rozšiřováním zájmů se začal i význam tohoto termínu rozšiřovat, aby se přizpůsobil intelektuálním, kulturním a politickým programům, ve kterých se tento termín používá. (Brubaker, 2005, s. 1). Diaspora se tak postupem času v sémantickém

poli začala překrývat s pojmy jako je národ, etnická skupina nebo menšina (Brubaker, 2005, s. 10-11).

Mezi autory klasické definice diaspory můžeme zařadit Williama Safrana. Safran navrhl, aby dřívější definice Walkera Connora, který diasporu definuje pouze jako část národa žijícího mimo svou domovinu, byla rozšířena. Jeho idea byla, aby se diaspora vztahovala na komunity emigrantských menšin a následně definuje diasporu pomocí šesti charakteristik, které menšiny v diasporách mají společné: 1.) byly rozptýleny z určitého původního centra do dvou či více periferií, nebo cizích regionů; 2.) zachovávají si kolektivní paměť; 3.) domnívají se, že nejsou a nikdy nebudou hostitelskou společností plně přijaty; 4.) považují zemi svých předků za svůj pravý a ideální domov, kam by se jednou chtěly vrátit; 5.) jsou přesvědčeny, že by se měly kolektivně zasazovat o zachování nebo obnovení původní vlasti; 6.) k jejich původní vlasti mají osobní nebo zástupný vztah. Podle Safrana se jeho definice nespojuje se všemi diasporami. *„Z hlediska této definice můžeme oprávněně hovořit o arménské, maghrebské, turecké, palestinské, kubánské, řecké a snad i čínské diaspoře v současnosti a polské diaspoře v minulosti, i když žádná z nich plně neodpovídá ‚ideálnímu typu‘ židovské diaspoře“* (Safran, 1991, s. 1).

Robin Cohen, jenž je emeritní profesorem v sociologii a politice rozvojových oblastí, je expertem v poli etnicity, transnacionalismu a mezinárodní migrace. Cohen doplňuje Safranovou definici, která by podle něj měla také zahrnovat komunity a skupiny, které svou původní domovinu opustily dobrovolně, nebo se přesídlují v důsledku agrese, pronásledování nebo extrémního strádání, ovšem musí být splněn předpoklad, že se skupiny usadí v nové lokalitě na relativně delší dobu. Na základě těchto předpokladů Cohen identifikuje celkem pět typů diaspor. Jedná se o 1) diasporu obětí; 2) pracovní diasporu; 3) obchodní diasporu; 4) imperiální diasporu; 5) kulturní diasporu (Cohen, 1977, s. 26).

Jak je možné vidět na výše zmíněných definicích, tak první úvahy o definicích diaspor byly zakotvené v pojmu domovina a zabývaly se paradigmatickým případem jako byla židovská diaspora. Orientace na tento židovský případ byla základem pro definice Walkera Cohena a Williama Safrana. S postupným rozšiřováním termínu začalo docházet ke zmírnění odkazu na židovský či arménský případ. Diaspora začala nyní sdílet významy

s pojmy jako je přistěhovalec, emigrant, uprchlík, exilová komunita, zámořská komunita nebo etnická komunita (Brubaker, 2005, s. 2-3).

Podle Rogerse Brubakera je možné identifikovat celkem tři prvky diaspory, které jsou chápány jako konstitutivní. Prvním prvkem je rozptýlení v prostoru. Toto kritérium je dnes nejrozšířenější a nejjednodušší. Je možné tento prvek interpretovat úžeji jako nucený nebo jiný traumatizující rozptyl, v širším slova smyslu je pak možné ho chápat jako jakýkoliv druh rozptylu v prostoru, ve kterém dochází k překročení státních hranic. I když je tento prvek široce přijímán jako kritérium diaspory, není všeobecně přijímán. Někteří autoři, mezi které se řadí například Charles King a Neil J. Melvin definují diaspory jako „*etnické komunity rozdělené státními hranicemi*“ (Brubaker, 2005, s. 5; Melving, King, 1999, s. 108).

Druhým prvkem je orientace na vlast. Může se jednat o jak o tu skutečnou, tak imaginární, důležité však je, aby byla autoritativním zdrojem jejich hodnot, identity a loajality. Dřívější úvahy nad tímto kritériem byly silně zdůrazňovány, jak můžeme vidět na definici Williama Safrana, kde se čtyři ze šesti kritérií týkají orientace na vlast. Novější definice tento prvek však již tolik nezdůrazňuje (Brubaker, 2005, s. 5).

Třetím prvkem je tzv. udržování hranic, které zahrnuje zachování si odlišné identity ve vztahu k hostitelské společnosti. Hranice je možné udržovat záměrným odporem k asimilaci pomocí různých forem sebe segregace. Tento prvek je ve většině případů nepostradatelným kritériem diaspory, což umožňuje klasifikovat diasporu jako svébytnou komunitu, která je držena pohromadě pomocí aktivní solidarity a poměrně silných sociálních vztahů, které překračují státní hranice a spojují členy diaspory v různých státech do jednoho nadnárodního společenství (Brubaker, 2005, s. 6).

Gabriel Sheffer, izraelský profesor politických věd zabývající se tématy diaspor, který se také se zaměřuje na bezpečnost Izraele, rozlišuje členy diaspor na jádrové, okrajové a spící. Pojem spících členů je velmi problematický. V případě, že se tyto členové asimilovali do hostitelské společnosti a pouze vědí, že jejich původ je v diaspoře, je diskutabilní, zda by se měli být považováni za členy této diaspory. Pro autory, jenž počítají členy diaspor, je nejčastějším směrodatným ukazatelem původ. Pokud se ovšem berou vážně některé charakteristiky diaspor jako je udržování hranic, vazby na členy diaspor v jiných státech či vazby na samotnou vlast, pak původ není ideálním ukazatelem členství v diaspoře. Výčty jako je tento nastiňují, že v diskuzích o diasporách se

kombinují prvky, silných, ale také slabých definic. Slabé definice jsou používány ke zdůraznění počtu, zatímco ty silné zdůrazňují odlišnosti diaspor jako sociální formy (Brubaker, 2005, s. 10-11).

Podle Rima Bernse-McGowna není žádná z výše zmíněných definic ideální a jsou svým způsobem problematické, především z důvodu, že ne každá diaspora sdílí již vyjmenovaná kritéria zmíněných autorů. Existují také diaspory, které nesdílejí názor o svém navrácení do vlasti. Jedná se například o romskou diasporu či o bývalé ugandské Asiaty, kteří žijí v Británii nebo Severní Americe. Nejvíce problematickým kritériem je nepřijetí hostitelskou společností, pokud menšinová komunita toto tvrzení přijímá, přehlídí možnou změnu v rámci adoptivní společnosti (Berns-McGown, 2007, s. 6).

1.2 Ruská diaspora v postsovětském prostoru

Na začátku 90. let 20. se nacházely přibližně 2 miliony osob, jež měly vazbu na Ruskou sovětskou federativní socialistickou republiku (RFSFR), mimo území států, které patřily do Společenství nezávislých států a pobaltských států. Tito lidé byli občany RFSFR nebo měli kulturní, jazykovou či rodovou vazbu na tento stát (Maximov, 2018, s. 1020). V zemích, které patřily do sovětského bloku, zůstalo přes 25 milionů etnických Rusů. Podle hodnocení odboru OSN pro ekonomické a sociální záležitosti, které bylo vydáno v roce 2015, ruská diaspora mezi lety 1990-2005 tvořila největší diasporu na světě. V období mezi lety 2010-2015 se ovšem dostala až na třetí místo, před ní se umístily indická a mexická diaspora (Maximov, 2018, s. 1021).

Podle Svetlany Maximovy se nejpočetnější ruské diaspory, které byly mimo bývalý sovětský svaz, nacházely na území USA, v Izraeli, ale také v zemích Latinské Ameriky a Kanadě (Maximov, 2018, s. 1020). Velikost diaspor, které vznikly v nově vznikajících státech, se značně lišily. Nejpočetnější skupina se nacházela na Ukrajině, početná skupina se také usadila ve Střední Asii, především v Kazachstánu. Na rozdíl od výše zmíněných oblastí se v zakavkazské oblasti usídlila pouze malá skupina etnických Rusů (Hyman, 1993, s. 205). Přesun občanů s vazbou na Rusko nebyl homogenním procesem. V Pobaltí se většina Rusů usadila po druhé světové válce, zatímco na Ukrajině je jejich usazení mnohem starší, datuje se už do 16. století (Kolstø, 1993, s. 200).

Přesun etnických Rusů do periférií Sovětského svazu trval několik stovek let, avšak k největšímu nárůstu došlo v minulém století (Kolstø, 1993, s. 200). Na začátku 20. století až do poloviny 20. let 20. století byla ruská emigrace v rámci území sovětských

států relativně spontánní. V roce 1928 vstoupil v platnost první pětiletý plán, který obsahoval centrální plánování a snahy státu o kontrolu pohybu obyvatelstva. Na začátku 30. let byl zaveden systém povolení k pobytu a v období kolektivizace Rusové proudili do mimo ruských periférií (Heleniak, 2004, s. 100-101). Podle Kolsteho nepředstavovaly hranice mezi jednotlivými státy uvnitř Sovětského svazu příliš velkou psychologickou ani fyzickou bariéru proti migraci (Kolstø, 1993, s. 200).

Hlavními důvody migrace byly vyšší životní úroveň v určitých částech Sovětského svazu, například v Pobaltí, mírnější klima v jižních republikách, ale také pracovní příležitosti. Ve většině případů docházelo k přesunu občanů z jejich vlastní vůle, ale objevovaly se také případy, kdy byli vyhoštěni do periferních regionů z kriminálních nebo politických důvodů. V některých situacích docházelo k tomu, že lidé byli posíláni mimo území RSFSR z pracovních důvodů (Kolstø, 1993, s. 200). Podle Kolsteho by bylo přínosnější nevnímat ruskou diasporu na území bývalého Sovětského svazu jako jednotlou, ale spíše ji rozdělit na čtrnáct diaspor, které mají své specifické rysy a jsou ovlivněny různými faktory. Mezi tyto faktory můžeme zařadit jejich velikost, etnickou soudržnost, kulturní odlišnosti (Kolstø, 1999, s. 616).

V případě ruských diaspor na území bývalého Sovětského svazu byl problém identifikovat jasně ohraničenou ruskou komunitu mimo Ruskou federaci (RF), která by mohla být nazývána „ruskou“ diasporou. Kořeny tohoto problému započaly již v 16. století, kdy docházelo k postupné imperiální expanzi Ruska a vytvořilo se multietnické, multikonfesní obyvatelstvo. Pocity ruskosti a sounáležitosti tohoto obyvatelstva s RF byly proměnlivé. Z tohoto důvodu pojem ruské diaspory vznikl jako hybrid etnických, jazykových, historických a politických definic. Ruská diaspora, která se nacházela na území bývalého Sovětského svazu, by mohla být vymezena na základě definice Charlese Kinga a Melvina, kteří diasporu definují jako „*etnické komunity rozdělené státními hranicemi*“ (Melving, King, 1999, s. 108). Před rozpadem Sovětského svazu socialistických republik (SSSR) nebyly hranice překážkou v možném pohybu po SSSR, následně po jeho rozpadu došlo ke vzniku hranic nově vznikajících států. Etnické komunity se v mnoha případech ocitly v nových státech (Kolstø, 1993, s. 200).

V Ruské federaci není jasná dohoda, jak definovat osoby ruského původu žijící v jiných státech. Podle Rogerse Brubakera se široce používá pro identifikaci občanů s vazbou na RF celkem pět termínů. Prvním termínem „*russkij*“ jsou označováni Rusové

z pohledu etnokulturní národnosti. Jako „rossiiane“ jsou nazýváni Rusové z teritoriálního hlediska. Třetí termín „russkoiazychnye“ se používá pro rusky mluvící populaci, což je velmi široký termín, který nezahrnuje pouze Rusy podle etnokulturní příslušnosti, ale označuje také osoby, které jsou zvyklé žít a pracovat v ruskojazyčném prostředí. Čtvrtým termínem je „sootěčtvěniki“, tedy krajané. Zatímco dříve měl tento výraz jasně politický význam, postupně se pod něj zahrnovala i další kritéria – etnický původ, občanství v minulosti a duchovně-kulturní orientace. Posledním termínem „graždaně“ jsou myšleni občané. Tento termín se často používá metaforicky nebo jako synonymum k termínu krajané (Brubaker, 2000, s. 16).

1.3 Iredentismus a secese

Termín iredenta, který by se dal volně přeložit „nevykoupěný“, je italského původu. Tento pojem vznikl v souvislosti s italským hnutím, jehož cílem bylo připojit italsky mluvící oblasti, které patřily k Rakousku nebo Švýcarsku, ke sjednocené Itálii. Postupem času se konotace iredentismu začala vzdalovat své původní konotaci a začalo se takto označovat jakékoliv hnutí, jehož cílem bylo politicky či násilně sjednotit svůj stát s regionem, který patří pod cizí suverénní stát. Hlavním cílem iredentistických hnutí je připojení území části suverénního státu k sousednímu státu podle společné etnické příslušnosti nebo přechozí historické držby území (Kim, 2016, s. 88-89).

Termín secese je latinského původu, kdy „se“ znamená „odděleně“ a „cedere“ znamená „odejít“ (Anderson, 2013, s. 345). Hlavním cílem secese je snaha etnické skupiny, která si nárokuje část území suverénního státu, oddělit dané území a vytvořit nový stát (Horowitz, 1992, s. 119; Hechter, 1992, s. 267). Ovšem v případě etno-teritoriální přeshraničních konfliktů se iredentistická a secesionistická hnutí překrývají, což vede k problému, jak přesně iredentismus definovat (Kim, 2016, s. 89).

Podle Gigiho Gokceka k iredentistickým konfliktům dochází, pokud se etnická skupina uvnitř suverénního státu pokusí spojit se svou menšinou, která se nachází na území sousedního státu. Gigi Gokcek ve svém díle zmiňuje, že iredentistické konflikty povedou k mezinárodnímu konfliktu spíše než ty secesionistické. Důvodem je, že v secesionistických konfliktech bojují menšiny, které nemají dostatečné zdroje především vojenské, zatímco iredentistické konflikty jsou často iniciovány suverénními státy, jež mají přístup k rozsáhlým finančním i vojenským zdrojům. Ovšem podle Gokceka toto tvrzení neplatí v případě iredentismu, který je vedený etnickými menšinami (Gokcek,

2011, s. 277). K secesionistickým konfliktům dochází velmi často, ovšem k jejich vítězství už pouze zřídka. Hlavní příčinou je jejich nutná vojenská pomoc od jiných aktérů, ovšem málokdy se stává, že by takováto pomoc byla v takovém rozsahu a době trvání, aby bylo možné dovést konflikt do vítězného konce.

V absolutních i relativních číslech dochází mnohem častěji k secesi než k iredentismu. Donald L. Horowitz ve svém díle říká, že jedním z důvodů častější secese je nepravděpodobnost vítězství, které neodrazuje secesionistická hnutí od vyvolávání konfliktů. Druhým důvodem je že přes očekávání, že bohatší regiony budou mířit k secesi, je opak pravdou; secesionistické konflikty probíhají spíše v chudších regionech. V případě iredentistických konfliktů by měli k dispozici vojenské zdroje, ovšem ani tato výhoda četnost těchto konfliktů nezvyšuje (Horowitz, 1992, s. 120).

1.4 Krymský model a ruská zahraniční politika vůči krajanům

Samantha Brletich je vědeckou pracovnící specializující se na oblast střední Asie, zaměřuje se na otázky vládnutí, bezpečnosti, terorismu a rozvoje, spolupracuje se think tankem Modern Diplomacy, který se orientuje na střední Asii. Ve svém článku „The Crimea Model: Will Russia Annex the Northern Region of Kazakhstan?“ definovala tzv. krymský model, který slouží jako vzorec pro expanzivní a politické ambice na území bývalé Sovětského svazu, především pro Kazachstán. Tento vzorec vychází z událostí, které se odehrály na Krymu, kde větší a silnější stát porušil a stále porušuje státní suverenitu a územní celistvost menšího státu. Podle silnějšího státu jsou jeho činy motivovány humanitárními důvody a důvody chránit své etnické skupiny (Brletich, 2015, s. 11).

Tento model musí splňovat několik povinných podmínek, aby došlo k jeho naplnění. Tou první jsou hluboké historické vazby, může se jednat o politické, kulturní nebo také sociální. Další podmínkou musí být politická událost, která tento stav vyvolá, také obyvatelstvo musí být ochotné se podřídit se zemi, která chce území anektovat a musí vnímat, že se jejich blahobyt zlepší pod nadvládou anektující země. Dalším faktorem je početná etnická ruská komunita, která se soustřeďuje v jedné oblasti státu. Mezi jiné faktory, které mohou mít vliv na možnou anexi části státu, řadíme jazykovou otázku, ruské pocity diskriminace ze strany hostitelského státu (Brletich, 2015, s. 12-13).

Otázka ochrany ruských menšin žijících na území bývalého Sovětského svazu se začala řešit brzy po jeho rozpadu. Andrej Kozyrev, první ministr zahraničí Ruské

federace, vytvořil zahraniční doktrínu, občas nazývanou jako doktrína B. Jelcina, která obsahovala politiku „*blízkého zahraničí*“. Tato politika měla zahrnovat státy, které sousedí s Ruskou federací a do rozpadu Sovětského svazu byly jeho součástí (Litera, 1995, s. 1). Tato doktrína přiznávala Ruské federaci výsadní postavení v bývalých sovětských republikách. V praxi mohla ospravedlňovat ruské intervence do těchto zemí na základě ochrany ruských obyvatel, pokud si etničtí Rusové stěžují na špatné zacházení v hostitelské zemi. Z tohoto důvodu byla legitimita ruské diaspory v zahraniční politice na vysoké úrovni, jelikož tvořila základ pro zasahování Ruské federace do vnitřního fungování nově vzniklých států (Sencerman, 2018, s. 44).

V květnu roku 1999 vyšel federální zákon „*O státní politice Ruské federace týkající se krajanů v zahraničí*“. „*Tento federální zákon stanoví zásady a cíle státní politiky Ruské federace ve vztahu ke krajanům v zahraničí, základ pro činnost státních orgánů Ruské federace k provádění této politiky*“ (Federální zákon č. 99-f3, 1999). Tento zákon byl následně revidován od roku 2002 každý rok až do roku 2010, poslední úpravy na tomto federální zákonu proběhly v roce 2013.

Tento zákon definoval krajaný jako osoby, které se narodily v jednom státě, ve kterém následně pobývají, a jež mají společný jazyk, historii, také kulturní tradice a zvyky. Ovšem tato definice krajanů je velmi vágní a není zcela jasné, koho je možné zařadit mezi krajaný a koho nikoliv. Podle Oxany Shevel může být krajanem téměř každý, jak etničtí Rusové, tak občané bývalého Sovětského svazu. Tato vágní definice krajanů dostala konkrétnějších podob až s příchodem V. Putina do funkce prezidenta, který ve svém projevu v roce 2001 pronesl názor, kde určil základní princip diaspory, čímž je přijetí ruského jazyka a jeho kultury. V době, kdy docházelo ke snaze upevnit si loajalitu ruské diaspory k Ruské federaci, se v dokumentech týkajících se zahraničněpolitických otázek začaly objevovat závazky ze strany Ruské federace chránit a hájit práva krajanů žijících mimo ruské území. Tento závazek se objevil v koncepci zahraniční politiky RF v roce 2008 (Dysart, 2021, s. 55; Shevel, 2011, s. 193).

Podle některých odborníků byl Ruskij mir použit již v 11. století, ovšem s tímto tvrzením nesouhlasí všichni odborníci. Jako geopolitický termín se toto sousloví začalo v postsovětském prostoru používat teprve v průběhu 90. let 20. století. Do tohoto konceptu patří společenství, jehož členové pocítují příslušnost k ruské kultuře, jazyku a také lnou k ruským hodnotám (Shevchenko, 2022, s. 122-123). Během roku 2001 prezident V. Putin ve svém projevu zmínil koncepci Ruského miru, který existuje mimo

území Ruské federace (Dysart, 2021, s. 55). Ve druhém desetiletí 21. století Putin do této koncepce zahrnul všechny, kteří si cení ruské kultury, jazyka, nebo ruských dějin bez ohledu na jejich státní občanství, etnický původ či náboženské vyznání.

Ovšem Sergej Lavrov, ministr zahraničí RF, v roce 2015 použil odlišný výklad Ruského světa – *„Ruský svět je důležitým zdrojem pro posílení atmosféry důvěry a vzájemného porozumění ve vztazích mezi Ruskem a hostitelskými zeměmi našich krajanů. Nadále našim partnerům vysvětlujeme, že přítomnost ruské diaspory v jejich státech je důležitým faktorem při budování vzájemně výhodných bilaterálních vazeb v různých oblastech. Koordinační role všech těchto prací přísluší Vládní komisi pro krajanů v zahraničí.“* Zahrnul zde tedy ruskou diasporu nacházející se na jednotlivých místech celého světa, a také zde zahrnul osoby, jež mají ruský původ (Shevcehnko, 2002, s. 134).

Tento koncept také aktivně propaguje ruská pravoslavná církev, konkrétně nejvyšší představitel pravoslavné církve patriarcha Kirill, který má velmi blízký vztah k prezidentu Putinovi a podporuje Putinovu politiku (Novák, 2022). Ve své řeči v roce 2014 uvedl: *„Pokud mluvíme o civilizaci, pak Rusko patří do širší civilizace než Ruská federace. Tuto civilizaci nazýváme ruský svět. Ruský svět není světem Ruské federace, není světem Ruské říše. Ruský svět – z kyjevské křtitelnice. Ruský svět je zvláštní civilizací, ke které patří lidé, kteří se dnes nazývají různými jmény – Rusové, Ukrajinci a Bělorusové. Tento svět může zahrnovat lidi, kteří vůbec nepatří do slovanského světa, ale kteří přijali kulturní a duchovní složku tohoto světa za svou“* (Kirill, 2014).

Podle M. Laruelle mezi základní oblasti konceptu ruského světa patří především jazyk, kultura a média a jejich propagace. Rusko se snaží propagovat ruský jazyk prostřednictvím kulturních center, které vznikly na jeho ambasádách. Další oblasti, na které se Ruská federace zaměřuje tímto konceptem, jsou repatriační programy. V roce 2006 ruské úřady vytvořily „Program státní pomoci pro dobrovolné cesty krajanů zpět do Ruska“, jehož cílem bylo přivést ruské občany na území Ruské federace. Tento program cílil jak na obyvatele Blízkého zahraničí, tak na obyvatele zbytku světa. Další oblastí je politika občanství, kde se Ruská federace snažila vytvořit mechanismus umožňující dvojí občanství se státy bývalého sovětského svazu. Následně zformovala možnosti, aby všichni občané bývalého SSSR mohli požádat o ruské občanství (Laruelle, 2015, s. 11-12).

1.5 Kazachstánsko-ruské vztahy

První kazašský chanát byl vyhlášen v druhé polovině 15. století, v této době se také začal vytvářet jednotný kazašský národ (Narottum, 2006, s. 50). Následně ke konci 16. století se tento chanát rozdělil na tři hordy – Velkou, Střední a Malou. Velká horda vznikla jako první a patřilo jí nejvíce území v jižní a jihovýchodní části dnešního Kazachstánu. Území, které patřilo Střední hordě, se nacházelo na sever a severozápad od Velké hordy. Území mezi Aralem a Kaspickým mořem patřilo Malé hordě (Steves, 2002, s. 12). V 17. a 18. století kazašské území začaly ohrožovat nájezdy kočovného kmene Džungarů, který se nacházel na území Číny a Mongolska. Tyto nájezdy přerostly ve válku, ve které byl kazašský národ blízko k prohře, nakonec se jim však podařilo vyhrát (Narrotum, 2006, s. 50).

Kazašští chánové po téměř prohrané válce začali vzhlížet k Ruské říši, především pro to, aby si zajistili bezpečnost. Carské Rusko v této době aktivně rozšiřovalo své hranice na východní stranu, z tohoto důvodu zareagovalo na příznivou situaci a využilo tohoto stavu k posílení svého postavení a kolonizování země (Narottum, 2006, s. 51). Toto se však nelíbilo Kazachům, kteří zorganizovali povstání, jehož cílem bylo spojení se do jednoho státního celku. Všechny tyto pokusy byly neúspěšné a ke konci 19. století se území dnešního Kazachstánu stalo součástí carského Ruska a Kazachstán přestal existovat jako samostatný stát (Ryčkov, 2023). Sovětské orgány vytvořily ve 20. letech 20. století Kyrgyzské autonomní republiky, kterých se stal Kazachstán součástí, téměř o 20 let později došlo ke vzniku Kazašské sovětské socialistické republiky, která spadala pod Svaz sovětských socialistických republik (Narottum, 2006, s. 51).

V období před rozpadem Sovětského svazu se začalo hojně diskutovat o budoucích hranicích nezávislých států. K nově vznikajícím hranicím se začali vyjadřovat představitelé tehdejšího SSSR jako byl M. Gorbačov, B. Jelcin a další. Další osobou byl A. Solženicyn, ruský spisovatel a disident, který ve svém díle Rusko v troskách prohlásil: „*Celou republiku vybudovali Rusové, rozklukačenci, vyhnanci a muklové*“ (Solženicyn, 1999, s. 67). Tento autor také podporoval návrh, aby území severního Kazachstánu patřilo Ruské federaci, což vyvolalo silné protesty na kazašské straně. Začaly se objevovat další názory ze strany ruských nacionalistů, kteří hovořili o severní oblasti Kazachstánu jako o oblasti, která není spojená s islámským světem, proto by toto území nemělo patřit Kazachstánu, ale Rusku. B. Jelcin následně

prohlásil, že Ruská federace si vyhrazuje právo, kterým bude moci upravit své hranice se sousedními státy, kromě pobaltských států, od čehož však ustoupil po obdržení telegramu od N. Nazarbyeva. Kazašský a ruský vůdce spolu následně uzavřeli dohodu, která stanovila územní celistvost (Hanks, 1998, s. 150).

Kazachstán a Ruská federace začaly spolupracovat již po rozpadu Sovětského svazu navzdory prohlášením, která učinili představitelé Ruské federace (Stevens, 2020, s. 1). Téhož roku, kdy se rozpadlo SSSR, vzniklo na základě podpisu ruského, běloruského a ukrajinského prezidenta Společenství nezávislých států, ke kterému se následně přidaly i ostatní postsovětské státy (kromě pobaltských). Následně začaly vznikat další organizace seskupující tyto státy, jednalo se například o Organizace Smlouvy kolektivní bezpečnosti, Euroasijskou ekonomickou unii či Šanghajskou organizaci spolupráce (Krejčí, 2017, s. 400-403).

Bilaterální vztahy mezi Ruskou federací a Kazachstánem leží na rámci mezinárodních smluv, který je tvořen Smlouvou o přátelství, spolupráci a vzájemné pomoci z roku 1992 a Deklarací o věčném přátelství a spojenectví pro 21. století z roku 1998. Oba dokumenty prošly od jejich založení revizemi. Kazachstán s Ruskem podepsal více než 300 dohod a smluv (Russia-Kazakhstan, 2016).

V srpnu roku 2014 se V. Putin zúčastnil setkání se studenty a profesory. Anna Sazonová, která zastupovala Ruskou univerzitu družby národů, položila V. Putinovi otázku: *„Máme očekávat vývoj ukrajinského scénáře, pokud pan Nazarebajev odejde z funkce prezidenta?“* (Sazonová, 2014) V. Putin ve své odpovědi na tuto otázku mluvil o Kazachstánu jako o blízkém strategickém spojenci, což dokládá jeho tvrzení: *„... ale jsem přesvědčen, že naprostá většina kazašských občanů je pro rozvoj vztahů s Ruskem, to vidíme a víme“* (Putin, 2014), následně začal hovořit o prezidentu Nazarbajevovi: *„Už jsem řekl, že udělal naprosto unikátní věc: také vytvořil stát na území, kde žádný stát nikdy nebyl. Kazaši nikdy neměli státnost – on ji vytvořil. V tomto smyslu je jedinečným člověkem pro postsovětský prostor i pro Kazachstán. Ale opakuji, není to jen o něm – jde o náladu společnosti, většiny, drtivé většiny společnosti“* (Putin, 2014). Maulen Ašimbajev, předseda výboru pro mezinárodní záležitosti, obranu a bezpečnost v letech 2012-2020, reagoval pro novináře na Putinovo prohlášení ohledně státnosti Kazachstánu v tom samém roce následovně: *„Myslím si, že je špatné říkat, že na území Kazachstánu nebyla státnost. Možná to*

bylo vytrženo z kontextu prohlášení hlavy ruského státu, možná to byla situace, kdy došlo k nějakému improvizovanému, nikoli připravenému prohlášení. Ale říkat, že na území Kazachstánu neexistovala žádná státnost, je podle mě špatně“ (Ašimbajev, 2014). Od rozpadu SSSR se názor představitelů Ruské federace na otázku státnosti na území Kazachstánu příliš nezměnil.

2. Zastoupení ruské diaspory v Kazachstánu

Cílem této kapitoly bude analyzovat demografické charakteristiky diaspory. Tato kapitola odpovídá na tři vedlejší výzkumné otázky: „*Jak se změnil počet členů ruské diaspory v Kazachstánu? Jak se změnilo územní rozložení etnických Rusů v Kazachstánu? Hrál územní rozložení etnických Rusů nějakou roli v možné iredentistické tendenci?*“ Část této kapitoly je věnována velikosti ruské diaspory v Kazachstánu a jejímu geografickému rozložení podle údajů z roku 1999 nebo 1994, z roku 2009, kdy v Kazachstánu probíhalo sčítání lidu a následně z roku 2018, kdy proběhla pouze analýza populační situace. Další sčítání lidu mělo proběhnout v roce 2019, ale bylo odloženo na rok 2020. Následná podkapitola srovnává migraci členů ruské diaspory zpět do jejich vlasti ve výše zmíněných obdobích a analyzuje faktory, které vedly etnické Rusy k migraci.

2.1. Velikost ruské diaspory v Kazachstánu

Na konci 19. století, kdy bylo provedeno sčítání lidu v tehdejší carské Rusku, na území Kazachstánu převažovali Kazaši, etničtí Rusové tvořili pouze přes 10 % obyvatelstva. V následujících letech Kazaši stále tvořili výraznou většinu, ovšem jejich počet začal klesat a začal se zvyšovat počet etnických Rusů. V 30. letech 20. století, kdy došlo k hladomoru na sovětském území, zemřelo téměř dva miliony Kazachů a přes půl milionů jich emigrovalo do Číny, Mongolska nebo Iránu. V následujícím sčítání lidu počet Kazachů klesl pod 50 % a počet etnických Rusů na území Kazachstánu se začal zvyšovat a překročil 35 %. K dalšímu snížení počtu Kazachů došlo během druhé světové války a v ke konci 50. let 20. století tvořily pouze 30 % obyvatelstva (Arsian, 2014, s. 101).

Poslední sčítání lidu, které proběhlo před rozpadem Sovětského svazu, bylo v roce 1989. Podle tohoto průzkumu v Kazachstánu žilo 16 250 000 obyvatel. Z toho se 6 228 000 obyvatel identifikovalo jako skupina etnických Rusů. Kazachů se zde nacházelo v tuto dobu téměř 6 535 000. V procentuálním poměru Rusové zastupovali 37,8 % obyvatel a Kazaši 39,7 % obyvatel, zbylých 22,5 % představovaly jiné národnosti, jednalo se především o ukrajinskou, uzbeckou, německou, tatarskou, běloruskou etnickou skupinu, ale nacházely se zde i další etnické komunity, které však nepřesahovaly počtu 100 000 (Harris, 1993, s. 5). V té době se nacházelo největší procentuální ruské

zastoupení v Kazachstánu, za ním následovaly Lotyšsko, Estonsko a až na čtvrté místo se řadila Ukrajina (Harris, 1993, s. 6).

První sčítání lidu, které se konalo v nezávislém Kazachstánu, proběhlo v roce 1999, kdy jeho celková populace dosahovala 14 953 126. V té době etničtí Rusové představovali téměř 4 479 618 milionů obyvatel. Z procentuálního hlediska tvořili 30 %. To bylo téměř o 8 % méně než v předchozí dekádě. Obyvatelé, kteří se identifikovali jako etničtí Kazaši, dosahovali počtu 7 985 039, což bylo přes 53 % obyvatel. Další menšiny, které žily v Kazachstánu, představovaly necelých 17 %. I když se na území státu nacházelo méně etnických Rusů oproti předchozímu průzkumu, stále se jednalo o největší zastoupení ruské diaspory v postsovětském prostoru (Heleniak, 2004, s. 113).

Další sčítání lidu proběhlo za deset let, tedy v roce 2009. Celkový počet obyvatel přesáhl 16 milionů. V té době se počet ruské etnické skupiny snížil na necelé 3 800 000, procentuálně tak etničtí Rusové tvořili 23,7 % obyvatelstva. To bylo oproti předchozímu desetiletí téměř o 7 % méně. Naopak počet občanů kazašského etnika přesáhl 10 milionů a tvořil 63,1 % občanů Kazachstánu. Ostatní etnické komunity, ve kterých převažovaly Ujguři, Ukrajinci, Uzbekové, Tataři a Němci, tvořily 13,2% obyvatel. I v těchto výsledcích je možné sledovat trend, který potvrzoval úbytek etnických Rusů na území Kazachstánu (The Agency on Statistics of the Republic of Kazakhstan, 2011, s. 20). Ve srovnání s rokem 1999 došlo ke snížení procentuálního zastoupení etnických Rusů téměř o sedm procent.

Do konce roku 2019 se neuskutečnilo další sčítání lidu, na základě, kterého by mohlo být analyzováno obyvatelstvo Kazachstánu. Na počátku roku 2019 byl však vydán „Report Population Situation Analysis of the Republic of Kazakhstan“. Tento report analyzoval populační situaci v Kazachstánu, ovšem tato data nebyla tak detailní jako při sčítání lidu. K roku 2018 obývalo Kazachstán přes 18 milionů občanů. Etničtí Rusové tvořili 19,76 % obyvatelstva a etničtí Kazaši 67,47 %. Přesné počty jednotlivých skupin nejsou dostupné, ale přibližně 3,5 milionů tvořili etničtí Rusové. Počet etnických Kazachů přesahoval přes 12 milionů. Zbývající národnostní menšiny tvořily přibližně 12,77 %. Šlo především o stejné komunity, které patřily k jiným etnickým skupinám v roce 2009 (We Kazakhstan, 2019, s. 18). Oproti roku 2009 se počet etnických Rusů snížil téměř 300 000.

Navzdory trendu, který se vyznačuje neustálým snižováním počtu etnických Rusů na území Kazachstánu, se zde stále nacházela velmi početná menšina etnických Rusů.

Tato skutečnost je jedním z faktorů, který podle modelu Krymu ohrožoval bezpečnost Republiky Kazachstán. Podle konceptu zahraniční politiky RF z roku 2008 mohla Ruská federace usilovat o ochranu této skupiny.

2.2. Územní rozložení etnických Rusů v Kazachstánu

Podle posledního sčítání lidu na území SSSR, které se uskutečnilo před jeho rozpadem, tvořili etničtí Rusové z téměř 80 % obyvatele na území severních regionů v Kazachstánu (Peyrouse, 2007, s. 482). Po vzniku nezávislé Republiky Kazachstán došlo k přejmenování některých oblastí a následně v roce 1997 úřady celkem 5 z nich zrušily. Jednalo se o Semipalatinskou oblast, Kokčetavskou oblast, Taldykganskou oblast, Turgajskou oblast, Džezkazagskou oblast. Po této úpravě tvořilo Kazachstán celkem 14 oblastí. Na západě se nachází Mangystauská oblast, Atyrauská oblast, Aktobská oblast, od severozápadu přes sever na severovýchod se nachází Západokazachstánská oblast, Konstanajská oblast, Severokazachstánská oblast, Akmolská oblast a Pavlodarská oblast. Ve východní části leží Východokazachstánská oblast. V jihovýchodní části je Almatinská oblast, následně na jižní straně leží Kyzylordská, Turkestánská a Žambylská oblast. V centrální části se nachází Karaganská oblast (Smagulova, 2022). Na základě těchto 14 oblastí je srovnáváno etnické rozložení v Kazachstánu.

Podle demografické ročenky z roku 1994, kdy ještě nedošlo ke zrušení 5 oblastí, které následně byly zrušeny, převažovali etničtí Rusové v celkem v 8 oblastech. Tvořili větší část obyvatelstva než Kazaši převážně v oblastech, které se nachází na severu Kazachstánu. Jednalo se o Konstanjskou oblast, Severokazachstánskou oblast, Akmolskou oblast, Pavlodarskou oblast, Východokazachstánskou oblast, Almatinskou oblast a Kokčetavské oblasti. Nejvíce procentuálně zastoupeni byli v Severokazachstánské oblasti. V této oblasti jich bylo téměř 62 %. Celkem byly tři oblasti, ve kterých netvořily 20 %. Nejmenší procentuální zastoupení měli etičtí Rusové v Kyzylordské oblasti, kde jich bylo pouze pět procent (Bremmer, 1996, s. 181).

Podle dat z roku 2009 došlo k výrazným změnám v procentuálním zastoupení etnických Rusů v jednotlivých oblastech. Na rozdíl od roku 1994, nyní procentuální zastoupení etnických Rusů převládalo pouze ve 2 oblastech. Jednalo se Konstanajskou oblast a Severokazachstánskou oblast. V první jmenované oblasti tvořili 43 % obyvatelstva, ve druhé jmenované oblasti bylo etnických Rusů 50 %. Oproti roku 1994 se také změnil počet oblastí, kde etničtí Rusové nedosahovali ani 20 %. Ze 3 oblastí se počet

zvýšil na 7 oblastí. Nejméně měli stále v Kyzylordské oblasti, kde tvořili procentuální zastoupení lehce přes dvě procenta (Population statistics of Eastern Europe & former USSR, 2009).

Oproti roku 2009, se v roce 2019 počet oblastí, ve kterých procentuálně dominovali etničtí Rusové nad etnickými Kazachy, nezměnil. Stále měli větší zastoupení v Konstanajské oblasti a Severokazachstánské oblasti. Ovšem v Konstanajské oblasti došlo ke zvýšení počtu etnických Kazachů a rozdíl mezi těmito dvěma etnickými menšinami byl již pouze 1 %. V Severokazachstánské oblasti stále dominovali s převážným procentuálním náskokem etničtí Rusové. Bylo jich zde téměř 50 %. Z dostupných dat víme, že počet oblastí, ve kterých nedosahovali etničtí Rusové ani 20 %, se oproti roku 2009 zvýšil o dvě oblasti (We Kazakhstan, 2019, s. 19). Ačkoli za téměř 30 let došlo k zásadním změnám v geografickém rozložení etnických Rusů, stále jsou oblasti, které se nachází u hranic s Ruskou federací a etničtí Rusové v nich dominují. Detailní počty etnických Rusů a etnických Kazachů je možné nalézt níže v příloze č. 3.

Početná skupina etnických Rusů, která se nacházela především v severních oblastech, měla svůj vliv na přesun hlavního města. V některých státech se přesuny hlavních měst odehrávaly již v historii, například tato změna proběhla v Brazílii, Norsku, Finsku nebo Rusku, takže u Kazachstánu nešlo o ojedinělý případ. O přemístění hlavního města se rozhodlo již v roce 1994, nakonec k němu došlo až o 3 roky později. Hlavní město se původně nacházelo v Almaty na jihu země, následně se přemístilo do Akmoly, která byla poté přejmenována na Astanu, což v kazašském jazyce znamená hlavní město. V roce 2019 prezident Nazarbajev přejmenoval hlavní město na Nur-Sultan (Persian, 2013, s. 100-101; ČT24, 2022).

K přemístění hlavního města došlo z vícero důvodů, jedním z nich je politické hledisko – v této oblasti došlo ke zřízení nového vládního aparátů, zatímco staré úřady s vazbami na bývalé SSSR zůstaly v Almatě. Dalším důvodem byla ukázka nezávislého státu a jeho legitimní státnosti, a to především v politické a ekonomické oblasti (Kopbayeva, 2013, s. 804). Zároveň měl přesun také historické opodstatnění, jelikož Astana se nachází v oblasti stepů, na což navazuje kazašská národnost (Kopbayeva, 2013, s. 805). Ovšem jedním z důležitých důvodů, kvůli kterým k přesunu došlo, byla početná skupina etnických Rusů především v oblasti severního a východního Kazachstánu.

Kazachstán chtěl tímto krokem demonstrovat, že ač je populace v Severním Kazachstánu převážně ruská, stále i toto území patří Kazachstánu (Kopbayeva, 2013, s. 802).

Ačkoliv za téměř 30 let došlo k celkovému poklesu počtu etnických Rusů na území Kazachstánu, stále jsou v Kazachstánu oblasti, ve kterých dominují etničtí Rusové nad etnickými Kazachy. Jedná se o Konstajskou oblast a Severokazachstánskou oblast, které leží u hranic s Ruskou federací. Jelikož představitelé Ruské federace často prohlašovali, že Kazachstán neměl nikdy svou státnost a neexistoval, mohla Ruská federace přemýšlet nad iredentou oblastí nacházející se na severu Kazachstánu. Tento zásah do suverénního státu by si mohla Ruská federace dovolit na základě závazku ochrany a hájení práv krajanů žijících mezi mimo území RF, který je v koncepci zahraniční politiky z roku 2008.

2.3. Ruská migrace z Kazachstánu

Jednou z politik, která se vyskytuje v koncepci ruského světa, je snaha o migraci ruských krajanů zpět do vlasti, k čemuž vydala Ruská federace v roce 2006 program zabývající se dobrovolným návratem krajanů „domů“ (Putin, 2012). Ovšem již před tímto rokem se Ruská federace zabývala vlnou přesídlování. Celkem do té doby proběhly tři etapy, přičemž přístup prvních etap byl vůči migrantům vlažný. V třetí etapě došlo však k možnostem migračního režimu pro jakékoliv migranty (Vykhovanets, Zhuravsku, 2013).

V následujících letech po vzniku nezávislých států došlo k vrcholu emigrace osob ze Střední Asie do Ruska. Tento trend vznikl ještě před rozpadem Sovětského svazu. Kazachstán je jednou ze zemí, která byla touto migrační vlnou silně zasažena (Peyrouse, 2007, s. 492). Po rozpadu Sovětského svazu měly největší vliv na migrační vlny politické změny a hospodářské poklesy (Saparbekova, 2014, s. 79). V období mezi lety 1992–1998 odešlo každý rok téměř 150 000 etnických Rusů. Největší migrační vlna v Kazachstánu proběhla v roce 1994, kdy odešlo téměř 300 000 etnických Rusů (Ashment, 1999).

Rusové, kteří opustili Kazachstán, kde žili jak ve městech, tak na venkově. Počet ruských obyvatel z měst se snížil z 4 600 000 na 3 400 000, tedy téměř o jednu čtvrtinu, podobná situace je i na venkově, kde bylo dříve přibližně 1 300 000 ruských obyvatel, přičemž po migračních vlnách zde zůstal pouhý milion ruských obyvatel, tedy zase počet

poklesl téměř o jednu čtvrtinu. Nejčastěji migrovali Rusové žijící v oblastech, kde velkou část obyvatelstva tvořili Kazaši, jednalo se tedy především o jižní regiony. Ze země odešli především vzdělanější a mladší lidé (Peyrouse, 207, 493). Jako hlavní důvody, které vedly Rusy k opuštění Kazachstánu v 90. letech 20. století, byly emigranty uváděny ekonomické a materiální důvody, jednalo se také o nepříznivé životní podmínky, ale také touha se vrátit do své historické vlasti, přičemž jako další důvod je často zmíněna obava z rostoucího kazašského nacionalismu (Kendirbaeva, 207, 747). Dalšími důvody migrace, který etničtí Rusové zmiňovali, byla nejistá budoucnost na pracovním trhu a strach o budoucnost svých dětí především v oblasti školství (Ashment, 1999).

V následujícím období od roku 2000 do 2010 se výrazně snížila migrace etnických Rusů z Kazachstánu oproti předchozímu desetiletí, ovšem Kazachstán stále opouštělo velké množství etnických Rusů. K jejich největší emigraci z Kazachstánu došlo v roce 2000, kdy se počet „krajanů“ blížil 100 000. Následně v roce 2006 byl počet emigrujících Rusů pod 23 tisíce, ovšem v roce 2008 došlo k jeho navýšení; v té době opustilo Kazachstán téměř 32 tisíc etnických Rusů. O dva roky později byl však počet ruských emigrantů dokonce pod 20 tisíce (Saparbekova, 2014, s. 87). V období mezi lety 2010–2019 proběhla nejsilnější vlna migrace Rusů okolo let 2015-2016, kdy během prvních devíti měsíců v roce 2015 Kazachstán opustilo téměř 20 000 obyvatel. V následujícím roce opustilo Kazachstán téměř 24 000 etnických Rusů (Kumenov, 2017). Na rozdíl od období mezi lety 1992-1999 Kazachstán již nezažil tak silné migrační vlny v jednotlivých letech.

Jedním z faktorů migrace v období od roku 2000 do 2019 je rostoucí etnické napětí v zemi, které vzniká upřednostňováním kazašského jazyka před tím ruským, toto napětí je zároveň zvyšováno budováním národní identity Kazachů. Dalším faktorem, proč Rusové opouští Kazachstán, je trh práce, kde jsou upřesňováni kazašští pracovníci, což způsobuje zmíněné etnické napětí (Zhunussova, 2021). Dalším faktorem migrace byla výše důchodu, které se v Ruské federaci pohybují mezi 145–567 dolary, zatímco v Kazachstánu dosahují pouze částky okolo 127 dolarů (Kumenov, 2017). Kazachstán především opouštěli kvalifikovaní pracovníci, zejména lékaři, učitelé či jiní kvalifikovaní odborníci (Pannier, 2016), ovšem v těchto obdobích můžeme vidět, že také odcházejí senioři, což v první vlně nebylo příliš patrné. V prvním období etničtí Rusové uváděli jako jeden z faktorů návrat do své historické vlasti, ale v následujících dvou obdobích etničtí Rusové tento faktor neuváděli.

3. Sociokulturní faktory ruské diaspory v Kazachstánu

Cílem této kapitoly je analyzovat faktory týkající se sociokulturní charakteristiky diaspory. Tato kapitola zodpovídá dvě vedlejší výzkumné otázky, která zní „*Jak se vyvíjelo postavení ruského jazyka? Jak se vyvíjelo postavení hnutí, která hájila práva a zájmy etnických Rusů v Kazachstánu?*“ První část této kapitoly analyzuje jazykovou politiku v Kazachstánu a srovnává, jak se vyvíjelo postavení ruského jazyka v Kazachstánu podle dat z roku 1999, 2009 a 2018. Následující podkapitola se zabývá tím, jaké měla ruská diaspora postavení na vedoucích pozicích veřejné sféry. Další část analyzuje vývoj hnutí a spolků, které se snažily prosazovat ruské zájmy na území Kazachstánu. Poslední část této kapitoly se věnuje otázce dvojího občanství v Kazachstánu. Tato podkapitola analyzuje vývoj možného dvojího občanství během téměř 30 let v Kazachstánu.

3.1. Jazyková politika

Ruská federace klade silný důraz na jazykovou politiku v konceptu ruského světa. Tato politika je nejvíce dominujícím faktorem, který se ztotožňuje s ruským světem. Podle V. Tiškova, odborníka zaměřující se na ruské etnikum a člena Veřejné komory Ruska a Globální komise pro mezinárodní otázky, se s ruským světem nejvíce identifikují obyvatelé bývalých sovětských států, kteří mají pocit diskriminace a cítí utlačování jejich statusu ve prospěch státní národnosti (Tiškov, 2008, s. 15). Jelikož ústředním prvkem ruského světa je ztotožnění ruského jazyka se státem, tak je jazyková politika velmi důležitá ve vývoji nezávislého Kazachstánu.

Před rozpadem SSSR byla ruština pro přibližně 80 % obyvatel Kazachstánu buď rodným jazykem, nebo ji plynně ovládalo, na rozdíl od kazaštiny, kterou ovládalo pouze 40 % obyvatel (Fierman, 1998, s. 174). Při sčítání lidu v roce 1999 občané nebyli žádáni, aby uvedli svůj rodný jazyk, ale jejich znalost národnostního jazyka byla určena na základě odpovědí na otázky, které se týkaly znalosti státního a dalších jazyků. 99,4 % příslušníků, kteří se identifikovali jako Kazaši, se zde profilovali v jazyce jejich příslušnosti a 75 % se profilovalo v ruském jazyce. U etnických Rusů se celá komunita profilovala v ruském jazyce, v kazašském jazyce se profilovalo pouze 14,9 % (Dave, 2004, s. 443).

V roce 2009, kdy proběhlo další sčítání lidu, si dotazovaní sami vybírali jejich rodný jazyk. 98,9 % etnických Kazachů vybralo jako svůj rodný jazyk kazaštinu, zbylé

1,1 % vybralo jako jazyk jiné etnické skupiny jako svůj rodný jazyk. 98,8 % občanů, kteří se považují za etnické Rusy, vybralo jako svůj rodný jazyk ruštinu, zbylých jedna celá dvě desetiny procent zvolilo jako svůj rodný jazyk, který používají jiná etnické skupiny. Z pohledu celkové populace rozumělo mluvené ruštině celkem 94,4 % obyvatel, oproti tomu kazaštině jenom 74 % obyvatel (The Agency on Statistics of the Republic of Kazakhstan, 2011).

Podle dostupných dat z roku 2017 došlo k nárůstu v porozumění kazaštiny oproti roku 2009 o téměř 10 %. 83,1 % obyvatel hovoří státním tedy kazašským jazykem. Ovšem v počtu obyvatel, kteří hovoří ruským jazykem, došlo ke snížení a mluvené ruštině rozumí 92,3 % obyvatel. V roce 2018 proběhl sociologický průzkum, který ukázal, že dvě celé sedm desetin procent etnických Rusů uvedlo kazašský jazyk jako svůj rodný jazyk. Oproti roku 2009 lze pozorovat nárůst v označení kazaštiny či jiného jazyka jako rodného jazyka pro etnické Rusy (Usnesení vlády Republiky Kazachstán č. 1045, 2019).

V období vzniku nezávislého Kazachstánu docházelo ke vzniku deklarácí jako byla například „Deklarace svrchovanosti“ z roku 1990. Její původní návrh se zabýval jazykovými otázkami, ovšem ve finální podobě deklarace se od jazykových otázek ustoupilo. Dalším dokumentem byla „Deklarace nezávislosti“ z roku 1991, která se však také konkrétně nezabývala jazykovou otázkou (Fierman 1998, s. 176). V první ústavě Republiky Kazachstán z roku 1993 se ruský jazyk definoval jako jazyk mezistátní komunikace, avšak v roce 1994 byla tato definice odmítnuta představitelkou hnutí Lad (Fireman, 1998, s. 179).

Oblast jazykové politiky v zemi konkrétněji upravovaly až dva přijatá zákony v druhé polovině 90. let. Prvním z nich byla Ústava, která byla vydána v roce 1995. V sedmém článku ústavy byla kazašský jazyk stanoven jako státní jazyk Republiky Kazachstán. Tento článek také deklaroval, že se ruský jazyk ve státních institucích a místních samosprávách bude používat rovnocenně s kazašským jazykem (Aksholova, 2013, s. 1582–1583; Ústava, 1995). Druhým dokumentem byl zákon O jazycích v Republice Kazachstán, který vyšel v roce 1997. „*Tento zákon stanoví právní základ pro fungování jazyků v Republice Kazachstán, povinnosti státu při vytváření podmínek pro jejich studium a rozvoj, poskytuje stejně respektující přístup ke všem bez výjimky používaným jazykům v Republice Kazachstán*“ (Zákon Republiky Kazachstán č. 151, 1997). Čtvrtý článek tohoto zákona definoval kazašský jazyk jako úřední jazyk, který

bude používat vláda, bude využívám v oblasti legislativy, právních řízení a jednání ve všech sférách společenských vztahů. Následně pátý článek definoval používání ruského jazyka stejně jako Ústava z roku 1995 (Tuksaitova, 2012, s. 1). Tato formulace ruského jazyka je však velmi vágní a z tohoto důvodu byla velmi rozporuplně interpretována. Část občanů považovala tuto formulaci za tvrzení o ruském jazyce jako o úředním jazyce, přičemž i prezident Nazarbajev se takovýmto způsobem o ruském jazyce vyjadřoval, Ovšem další část obyvatel však přidávala této formulaci mnohem menší význam (Fierman, 1998, s. 180).

Pro podporu a rozvoj jazyka vznikl v Kazachstánu tzv. „*Státní program rozvoje a fungování jazyků v Republice Kazachstán*“. První program byl určený pro roky 2001-2010. Zde bylo jedním z hlavních cílů z pohledu ruského jazyka zachování jeho obecných kulturních funkcí (Dekret prezidenta Republiky Kazachstán č. 440, 2001). Program v letech 2011-2020. „*Cílem programu je harmonická jazyková politika, která zajišťuje plnohodnotné fungování státního jazyka jako nejdůležitějšího faktoru pro posílení národní jednoty zachováním jazyků všech etnických skupin žijících v Kazachstánu.*“ V oblasti ruského jazyka bylo klíčovým úkolem tohoto programu fungování ruského jazyka v komunikativně-jazykovém prostředí. S tím úzce souvisí úkol, který si tento program vytyčil pro všechny jazyky, a to klíčové zachování jazykové rozmanitosti v Kazachstánu (Dekret prezidenta Republiky Kazachstán č. 100, 2011).

Nejen etničtí Rusové v Kazachstánu používají kazaštinu pouze zřídka, ale i vzdělanější etničtí Kazaši používají převážně ruský jazyk, ve kterém mnohdy hovoří plynuleji než kazašským jazyce. Výzkum L. Barrington poukázal na pohoršení etnických Rusů nad veřejným používáním kazašského jazyka (Barrington, 2001, s. 137). Pro podporu kazašského jazyka byl zřízen dobročinný fond, následně byla zřízena centra pro jeho bezplatnou výuku, avšak navzdory těmto nástrojům, které mají za cíl podporovat kazašský jazyk, je znalost a fungování kazaštiny v regulovaných sférách komunikace na nízké úrovni. Vyšel také zákon, který obsahoval seznam pozic, po kterých se vyžaduje určitý rozsah znalosti kazašského jazyka. Navzdory všem jazykovým požadavkům může zastávat i vyšší pozice někdo, kdo neovládá kazašský jazyk na potřebné úrovni pro plnění svých povinností (Aksaholova, 2013, s. 1582).

V roce 2012 vešel v platnost zákon o televizním a rozhlasovém vysílání v Republice Kazachstán. „*Tento zákon upravuje vztahy s veřejností v oblasti televizního*

a rozhlasového vysílání, práva a povinnosti subjektů televizního a rozhlasového vysílání“ (Zákon republiky Kazachstán č. 545-IV, 2012). Tento zákon definoval omezení používání ruského jazyka v oblasti masmédií. Pro masmédiá byl problém tento požadavek splnit z důvodu nedostatku obsahu v kazaštině. V rámci propagace kazašského jazyka by vysílání programu v kazaštině nemělo být nižší než v ostatní jazycích. Především program v ruštině by neměl mít více času. V oblasti tištěných masmédií a na internetu stále dominuje ruský jazyk (Aksaholova, 2013, s. 1583-1584).

První myšlenky na přechod z cyrilice do latinky se začaly objevovat již od roku 1991, avšak až na podzim roku 2017 prezident Nazarbajev podepsal dekret, který schválil převod kazašské abecedy z cyrilice do latinské transkripce. Podle vydaného dekretu by měly být postupné překlady zajištěny do roku 2025 (Dekret prezidenta Republiky Kazachstán č. 596, 2017). Jako důvod, kterým Nazarbajev obhajoval toto rozhodnutí, byl model občanství sousedních zemí konkrétně Ázerbájdžánu, Turkmenistánu a také Uzbekistánu, avšak v tyto země se nepotýkaly s tak silným ruským vlivem jako Kazachstán (Bekzhanova, 2022, s. 2).

Přijetí této jazykové změny bude mít velmi významné dopady na vztahy s Ruskou federací a také ruskou menšinou žijící v Kazachstánu. Hlavním následkem bude odklonění se Kazachstánu z ruského světa, který je definován, jak je uvedeno výše, také po jazykové stránce. Nesmíme však zapomínat ani na větší prohloubení propasti mezi ruskou menšinou, což by mohlo vyvolat nabádání k možné iredentě v severní oblasti (Goble, 2018).

3.2. Postavení ruské diaspory ve volených orgánech

Po získání nezávislosti Kazachstánu nezačalo docházet ke sporným bodům mezi etnickými Kazachy a etnickými Rusy pouze v oblasti jazyka a občanství, ale začaly se také objevovat opatření na vedoucí pozice. Tyto opatření mohly být vnímány jako diskriminační pro etnické Rusy. Po roce 1994 začalo docházet k výrazným změnám na vyšších postech ve státní sféře (Peyrouse, 2002, s. 103). V tomto roce se stal premiérem etnický Kazach Akejanem Kajegeldinem, který vystřídal premiéra ruského původu Sergeje Tereščenka, jenž se stal premiérem po získání nezávislosti. Okolo roku 1994 začali Kazaši převládat na vysokých státních pozicích v oblastech, kde tvořili etničtí Rusové většinu obyvatelstva. V Karagandské oblasti bylo osm pozic, kde šest z nich bylo obsazeno Kazachy, v Pavlodarské oblasti bylo z devíti pozic obsazeno Kazachy šest

(Bremmer, 1996, s. 184-185). Fakt, že Rusové tvořili v těchto regionech většinu obyvatelstva a navzdory tomu neobsazovali ani polovinu nejvyšších funkcí v regionech, byl z jejich pohledu poněkud diskriminační.

Následně v roce 1995 bylo zvoleno do Senátu 32 Kazachů a 13 Rusů. V roce 1999 musela být znovu polovina senátorů zvolena, přičemž o tento post se v té době celkového počtu 29 ucházelo pouze pět Rusů, z nichž však žádný zvolen. Sedm senátorů pak vybíral ještě prezident Nazarbajev, který jmenoval minimálně dva senátory ruského původu. V roce 1995 také proběhly volby do Mažilisů tedy do dolní komory parlamentu Kazachstánu, kde bylo zvoleno 44 Kazachů a 19 Rusů, v následujících volbách počet etnických Rusů poklesl na tři, zatímco Kazachů bylo zvoleno 27 (Ashment, 1999). V obou komorách kazachstánského parlamentu začalo docházet ke stejnému trendu, a tedy ubývání zástupců etnických Rusů.

V roce 2004 byl ve vládě Daniyala Akhmentova pouze jeden člen ruského původu. Jednalo se o Vladimira Shkolnika, jenž zastával pozici ministra energetiky a nerostných zdrojů. V tomto období byl také mezi všemi gubernátory pouze jeden Rus. Byl to Sergej Kulagin, gubernátor v Kostanajské oblasti, která se nachází u ruských hranic (Yermukov, 2004). V roce 2015 tvořili zaměstnanci správních struktur státu z 95 % Kazašiu, tudíž etničtí Rusové zastupovali maximálně 5 %, přičemž jde zde potřeba myslet i na ostatní etnika, která mohla být ve zmíněných 5 % zastoupena (Classe Internationale, 2021).

3.3. Spolky a hnutí

Kazachstán byl jedinou zemí ve Střední Asii, kde ruská menšina měla politické zastoupení. V období získání nezávislosti v Kazachstánu začaly vznikat hnutí a organizace, které měly za cíl hájit práva etnických Rusů (Peyrouse, 2008, s. 11). Jedním z prvních významných ruských hnutí bylo Edinstvo, kterému ovšem byla zamítnuta registrace z kazachstánské strany. Důvodem, proč kazachstánské úřady takto rozhodly, byl požadavek uznání ruštiny jako státního jazyka (Peyrouse, 2007, s. 487). Odmítnutí registrace se však netýkalo pouze tohoto ruského hnutí, prezident Nazarbajev odmítl zaregistrovat také kazašské organizace. V jednom případě se jednalo se o kazašskou nacionalistickou stranu, která prosazovala vyhnání etnických Rusů z Kazachstánu, ale také nezaregistroval kazašské hnutí, které se snažilo podporovat ruskou emigraci (Bremmer, 1996, s. 186). Přístup, kdy prezident odmítl zaregistrovat hnutí, stranu či

spolek, se nedotýkal pouze určitých etnických skupin, ale všech, které se snažily propagovat etnické rozdílnosti.

Ovšem neúspěšné hnutí Edinstvo vytvořilo základy pro nové hnutí, kterým byla „Ruskaja obščina“ tedy ruské společenství. Spolky a ruská kulturní centra v Pavlodaru a Astaně vytvořily iniciativu, díky které se konal ustavující sjezd, na němž se založilo hnutí LAD-ROSD. V září roku 1992 byly oficiálně zaregistrované organizace Ruské společenství a Lad. Tyto dvě skupiny byly nejvýznamnější hnutí, které prosazovaly a hájily práva etnických Rusů (Peyrouse, 2007, s. 487).

Ve volbách do parlamentu v roce 1994 se dostali celkem 4 zástupci za stranu Lad (Bremmer, 1996, s. 189). Ve druhé polovině 90. let 20. století požádalo hnutí Lad o přeregistraci, přičemž jeho žádost byla zamítnuta. V té době již etničtí Rusové ztratili zastoupení v parlamentu. Hnutí Lad se tak začalo účastnit platform, které se vymezovaly proti prezidentu Nazarbajovi (Peyrouse, 2008, s. 11-12). Toto hnutí začalo být obviňováno z držení zbraní, obchodování s drogami, ale také se začalo ocitát pod politickým a právním tlakem. Jeho hlavní představitele byli přepadáváni, někteří pod hrozbou násilí opustili Kazachstán (Peyrouse, 487, 2007). V roce 2000 přestalo Lad existovat jako nezávislé politické hnutí a následně se rozštěpilo do dvou křídel. Jedna část pod vedením I. Klimošěnka podpořila blok „Za spravedlivý Kazachstán“. Tento blok je opoziční politická koalice. Druhá část po vedením S. Těreščcenka preferovala spolupráci s prezidentem Nazarbajevem (Peyrouse, 2008, s. 12).

Hnutí Ruská obščina, které by se dalo vnímat podobně jako hnutí Lad, bylo sdružení, které bylo členem sněmovny národů, ale d Ačkoliv cílem tohoto hnutí mělo být hájení práv ruské menšiny stejně jako u hnutí Lad, zatímco Ruská obščina částečně přijala strategie daných orgánů v národnostní otázce, Lad tento přístup odmítl. Příkladem může být podepsání dohody o společenských organizacích a politických stranách, kterou Ruská obščina podepsala, zatímco Lad nikoliv. Následně okolo roku 2007 začala Ruská obščina podporovat politiku Nazarbajeva (Peyrouse, 2007, s. 488). Na příkladu těchto hnutí je možné vidět rozdílné postoje k hájení zájmů ruské menšiny, i když by to měl být jejich primární cíl.

Dalšími významnými skupinami, které prosazovali ruské zájmy, byly kozácké komunity. Kozáky lze považovat za první skupiny spjaté s Ruskem, které se začaly usazovat na území dnešního Kazachstánu v kazašských stepích. Jejich usídlení v těchto

oblastech začalo v 18. století, kdy nad tímto územím začala přebírat nadvládu dnešní Ruská federace (Baar, 2005, s. 84).

Celkem se v Kazachstánu nachází tři skupiny kozáků. Prvním z nich jsou uralští kozáci, kteří žijí v okolí Uralska a Atyrau. V roce 1991 se při výročí sjednocení této skupiny a Ruska konala demonstrace, kde bylo možné vidět ruské vlajky, což pobouřilo kazašské nacionalistické strany. Cílem této skupiny bylo získat své původní pozemky podél řeky Ural. Po získání těchto nárokováných částí území se tato skupina zabývá hledáním řešení ekologických otázek v oblasti západního Kazachstánu (Peyrouse, 2007, s. 491). Jelikož tato skupina kozáků dosáhla svého cíle a následně se zabývala ekologickými otázkami, nepředstavovala samostatně příliš velké riziko pro územní celistvost Kazachstánu.

Další kozáckou skupinou je Semirečské kozáctvo, které se nachází v jihovýchodní oblasti Kazachstánu. Tato skupina byla zaregistrovaná v roce 1990. Semirečským kozákům vyčítala kazašská vláda příliš velkou aktivitu a překračování hranic mezi kulturními a politicko-vojenskými záležitostmi. Poté, co tato skupina uspořádala protesty v Almaty, zrušila vláda jejich organizaci. V roce 1995 došlo k zatčení atamana Semirečského kozáctva Gunkina. Této události předcházely názory kozáků, v nichž se vyslovovali proti nezávislosti Kazachstánu a byli pro konání referenda o znovusjednocení s Ruskou federací (Bremmer, 1996, s. 186-187). Jelikož se tato skupina nachází v oblasti, která neleží v blízkosti hranic s Ruskou federací, bylo pravděpodobné, že se nebude snažit vyvolat pokusy o získání autonomie či připojení území severního Kazachstánu k Ruské federaci.

Poslední skupinou byli sibiřští kozáci, jenž se nachází jak na území Ruské federace, tak na území Republiky Kazachstán. Jejich historickými centry jsou především Omsk, Tomsk a Barnaulu. Toto kozáctvo se dělí na dvě skupiny – první z nich se nachází mezi městy Petropavlovskem a Pavlodarem, druhá skupina se nachází v Ůskemu. Druhá skupina často vyjadřuje kladný postoj k diskurzu, který by vedl k odtržení části Kazachstánu a připojení této oblasti k Rusku. Tato skupina se identifikovala pocitem původního ruského Altaje. Ataman této kozácké skupiny požadoval připojení k Ruské federaci, či alespoň autonomii území, na kterém žijí (Peyrouse, 2007, s. 491).

Tyto kozácké skupiny by byly pro územní celistvost Kazachstánu ohrožením, především pokud by se jim dostala podpory ze strany Ruské federace, která by také měla

za cíl narušit celistvost Kazachstánu. Pokud by tento krok iniciovala pouze RF, jednalo by se spíše o iredentu. Ovšem pokud by kozácké skupiny usilovaly o odtržení části státu a vytvoření autonomního území, jednalo by se spíše o secesi. V tomto případě je však možné, že by se oba termíny překrývaly, jelikož by šlo o etno-teritoriální přeshraniční konflikt.

3.4. Občanství

Otázka dvojího občanství se začala objevovat téměř ihned po rozpadu Sovětského svazu. Ministr zahraničí Kozyrev označil tuto problematiku za hlavní prioritu, která by vedla k obraně práv Rusů žijících v zemi Blízkého zahraničí. Důvodem pro toto označení byla obrana ruských zájmů právě v této oblasti (Litera, 1995, s. 45). Také v konceptu ruského světa, kde se národní identita spojuje s občanstvím, hraje tato oblast důležitou roli (Laruella, 2015, s. 11-12). Občanství je pro Ruskou federaci důležitý faktor, na který kladl důraz během celých 30 let. Z těchto se hned na počátku 90. lete Kreml snažil zavést mechanismy právě pro možnost získat dvojí občanství se zemí Blízkého zahraničí.

Na konci roku 1991 vstoupil v platnost zákon, který se týkal otázky občanství v Kazachstánu, který neobsahuje články věnující se dvojímu občanství pro etnické Rusy. Na místo toho je ve článku tři tohoto zákona specifikováno, kdo může mít kazachstánské občanství. „*Občané Republiky Kazachstán jsou osoby, které:*

mají trvalý pobyt v Republice Kazachstán ke dni vstupu tohoto zákona v platnost;

narozeni na území Republiky Kazachstán a nejsou občany cizí země;

získali občanství Republiky Kazachstán v souladu s tímto zákonem.

Občan Republiky Kazachstán není uznáván jako občan jiné země“ (Zákon Republiky Kazachstán 1017-XII, 1991). Tento článek jasně demonstruje, že dvojí občanství není na půdě Kazachstánu přípustné. Ovšem pokud se jedná o Kazachy vracející se do své vlasti, tento zákon jim přiznává, že mohou získat občanství rychlejším postupem. Tato možnost se vztahuje na:

„1) oralmans (repatriovaní Kazaši), trvale pobývajících v Republice Kazachstán z právních důvodů bez ohledu na dobu pobytu;

2) *rehabilitované oběti masových politických represí (stejně jako jejich potomci), zbavené nebo ztracené občanství bez svobodného projevu své vůle, trvale pobývající v Republice Kazachstán z legálních důvodů bez ohledu na dobu pobytu;*

3) *etničtí Kazaši studující na vysokých školách Republiky Kazachstán“ (Zákon Republiky Kazachstán 1017-XII, 1991).*

V roce 1994 se Nazarbajev setkal s ministrem zahraničí Kozyrevem v Kazachstánu. Na této návštěvě ruský ministr zahraničí otevřel otázku vztahů mezi těmito dvěma státy, postavení etnických Rusů v Kazachstánu a také otázku dvojího občanství. Ovšem Nazarbajev se stavěl proti možnosti udělení dvojího občanství. Důvodem bylo, že pokud by i ostatní menšiny začaly požadovat možnost mít dvě občanství, tedy měly by dva pasy, mohly by se vymezovat proti kazachstánskému právu. Při následné návštěvě prezidenta Nazarbajeva v Rusku, kdy byly podepsané smlouvy týkající se rusko-kazachstánské spolupráce, Jelcin odstoupil od požadavků, jež dříve vznášela ruská strana ohledně možnosti dvojího občanství (Kohút, 2007, s. 10). Ústava vydaná v roce 1995 obsahuje článek 10, který v bodě tři obsahuje větu: *„Cizí státní občanství státního občana republiky se neuznává“ (Ústava 1995).*

Otázka dvojího občanství se téměř za 30 let nezměnila. Stále v Kazachstánu platí, že občan může mít pouze jedno občanství. V roce 2014 došlo v Kazachstánu k úpravě správního řádu. Díky této změně mohou občané, kteří mají dvě občanství, obdržet pokutu, a také je to důvod pro zrušení kazachstánské občanství (Farquharson, 2011, s. 12).

Závěr

Tato bakalářská práce se zabývala pozicí ruské diaspory v Kazachstánu. Jejím hlavním cílem bylo analyzovat postavení ruské diaspory v Kazachstánu po pádu Svazu sovětských socialistických republik do roku 2019, kdy skončila éra prezidenta Nazarbajeva. První kapitola této práce představila koncepty diaspory, secese a iredentismu. Také v této kapitole byla představena zahraniční politika RF, která se zaměřuje na ruskou diasporu a tzv. krymský model. Poslední část této kapitoly byla věnována vztahům mezi Ruskou federací a Republikou Kazachstán.

Druhá kapitola se věnovala demografickým faktorům ruské diaspory v Kazachstánu. Tato kapitola se především zaměřovala na vývoj početného zastoupení občanů s vazbou na Ruskou federaci v Kazachstánu od roku 1991 do roku 2019. Následující část se věnovala geografickému rozložení ruské diaspory na území Kazachstánu a také jak se jejich rozmístění v jednotlivých oblastech měnilo. Další část této kapitoly se zabývala důvody, které vedly k migraci občanů, kteří brali jako svou domovinu Ruskou federaci.

Třetí kapitola se zabývala sociokulturními faktory. Tato kapitola se zaměřovala především na postavení ruského jazyka v Kazachstánu a zda se jeho postavení během téměř 30 let měnilo či nikoliv. Také v této části bylo rozebráno postavení ruské diaspory na pozicích ve státní správě. Následně se zde autorka věnovala spolkům a hnutím, které se snažily hájit a prosazovat práva ruské diaspory na území Kazachstánu. Poslední část této kapitoly byla věnovaná otázce občanství a možnosti být občanem dvou zemí, tedy mít dvojí občanství.

V rámci možného budoucího výzkumu by se dalo zaměřit na aktuální vývoj ruské diaspory v Kazachstánu, ovšem také by bylo možné se také více zaměřit na to, jakou roli hraje ruská diaspora ve vztazích mezi Republikou Kazachstán a Ruskou federací.

Problémy a limity této práce jsou především spojeny s nedostatkem odborné literatury, která by se věnovala postavení ruské diaspory na pozicích ve veřejné sféře.

Literatura, která byla využita pro psaní této práce, byla vhodně zvolena. Všechna díla obsahovala důležité informace, které mohly být využity v této práci. Nejvíce bych vyzdvihla jednotlivé reporty, které se týkaly populační situace v Kazachstánu.

Tato práce si kladla jednu hlavní výzkumnou otázku: „*Jak se vyvíjelo postavení ruské diaspory v Kazachstánu od roku 1991 do roku 2019?*“ Postavení ruské diaspory se od roku 1991 do roku 2019 výrazně změnilo. Během těchto 30 let došlo k ruským silným migračním vlnám. Na konci 80. let 20. století bylo z celkového počtu obyvatel 37,8 % etnických Rusů. Oproti tomu v roce 2019 bylo v Kazachstánu pouze 19,76 % etnických Rusů z počtu celkové populace. Došlo také k poklesu počtu oblastí, ve kterých etničtí Rusové dominovali nad etnickými Kazachy. Na rozdíl od roku 1994, kdy dominovali v sedmi oblastech, v roce 2009 i 2019 dominovali pouze ve dvou. Během migračních vln docházelo k odlivu všech věkových kategorií, zatímco v prvním desetiletí převažovali lidé v produktivním věku, tak v následujících obdobích začali také senioři opouštět Kazachstán. Od roku 1991 až do roku 2019 se nezměnil přístup kazašských úřadů k možnému dvojímu občanství, a tedy nebylo možné mít dvě občanství.

Z pohledu Ruské federace mohlo docházet k diskriminaci etnických Rusů. A proto podle ruské zahraničněpolitické koncepce mohla Ruská federace chtít hájit práva a zájmy svých krajanů. Čímž by si ospravedlnila možnou iredentistickou tendenci a následnou anexi části Kazachstánu.

Hlavní výzkumná otázka byla rozvinuta celkem pěti vedlejšími výzkumnými otázkami. První vedlejší výzkumná otázka zněla: „*Jak se změnil počet členů ruské diaspory v Kazachstánu?*“ V prvním desetiletí po rozpadu SSSR došlo k masivní migraci občanů, kteří odešli do Ruské federace. Před rozpadem Sovětského svazu bylo 37,8 % etnických Rusů v Kazachstánu. Během prvních necelých deseti let nezávislého Kazachstánu se počet etnických Rusů snížil o téměř osm procent. V té době etničtí Rusové tvořili přibližně 30 % populace v Kazachstánu. K dalšímu poklesu došlo také během následujících let a jejich počet se snížil téměř o sedm procent. V posledním sledovaném období tedy od roku 2010 do roku 2018 došlo oproti předchozím dekádam k nízkému úbytku etnických Rusů. Odešly necelé 4 % etnických Rusů.

Druhá a třetí vedlejší výzkumná otázka zněla: „*Jak se změnilo územní rozložení etnických Rusů v Kazachstánu? Hrál územní rozložení etnických Rusů nějakou roli v možné iredentistické nebo secesní tendenci?*“ V prvních letech nezávislého Kazachstánu etničtí Rusové dominovaly celkem v osmi oblastech. Jednalo se především o oblasti nacházející se především na severu, kde se nachází hranice s Ruskou federací,

ale jednalo se také o oblasti na východě a jihu. Oproti tomu v roce 2009 a 2019 dominovali etničtí Rusové pouze ve dvou oblastech. Jsou to oblasti, které se nachází na severu Kazachstánu, tedy u hranic s Ruskem.

Pro možnou iredentistickou tendenci s ohledem na geografické rozložení Rusů by bylo vhodnější období v 90. letech 20. století, protože etničtí Rusové dominovali ve více oblastech. Ovšem i následující dvě dekády byly oblasti u hranic s Ruskou federací, kde dominovali etničtí Rusové. Možná iredenta mohla proběhnout i v období od roku 2000-2019. Ale výhodnější podmínky pro iredentu v 90. letech 20. století z pohledu počtu oblastí, ve kterých dominovali etničtí Rusové. Možná secesní tendence je zde méně pravděpodobná, především z důvodu, že většina etnických Rusů se ztotožňuje s ruskými rysy jako je jazyk, nebo možné dvojí občanství, které v Kazachstánu není možné. Proto je méně pravděpodobné, že by usilovali o secesi. Pro splnění podmínek tzv. krymského modelu je nutné, aby byla oblast, ve které dominují Rusové. Tato podmínka je naplněna od roku 1991 až do roku 2019.

Čtvrtá výzkumná otázka zněla: „*Jak se vyvíjelo postavení ruského jazyka v Kazachstánu?*“ Před rozpadem Sovětského svazu v Kazachstánu dominoval ruský jazyk. Během 30 let došlo ke dvou procentuálnímu poklesu obyvatel, kteří rozuměli ruskému jazyku. V roce 2009 rozumělo ruštině 94,4 % obyvatel celkové populace, zatímco o devět let později rozumělo ruštině 92,3 %. Během 30 let se také zvýšil počet etnických Rusů, kteří označili, jakou svůj mateřský jazyk kazaštinu. Ovšem tento nárůst byl pouze v jednotce procent. Během prvních let nezávislého Kazachstánu se v oficiálních dokumentech jako byla Deklarace svrchovanosti či Deklarace nezávislosti od jazykových otázek ustupovalo. První ústava definovala ruský jazyk jako jazyk mezistátní komunikace, přičemž s touto úpravou nesouhlasili zástupci etnických Rusů. Konkrétnější podoby ruského jazyka přinesla až druhá ústava z roku 1995 a Zákon republiky Kazachstán o jazyce. Tyto dva dokumenty definovaly ruský jazyk stejně, a to jako jazyk, který lze používat ve státních institucích a místních samosprávách rovnocenně s kazašským jazykem. Zlom přišel v roce 2012, kdy vešel v platnost zákon, který omezoval používání ruského jazyka v oblasti masmédií. Přičemž v roce 2017 byl podepsán dekret, který schválil přechod kazašské abecedy o latinské transkripce, což bude mít dopad na ruskou diasporu žijící v Kazachstánu, ale také na vztahy Republiky Kazachstán a Ruské federace.

Mezi další faktory tzv. krymského modelu může být zařazena jazyková otázka a možná diskriminace etnických Rusů v této oblasti. Vzhledem k počtu obyvatel, kteří ovládají ruštinu a označují ji jako mateřský jazyk, je možné, že přijatý zákon a dekret v letech 2012 a 2017 budou vnímány diskriminačně. A to především pro etnické Rusy, kteří často ovládají kazašský jazyk velmi slabě a jejich doménou je ruský jazyk.

Poslední vedlejší výzkumná otázka byla stanovena následovně: „*Jak se vyvíjelo postavení hnutí, která hájila práva a zájmy etnických Rusů?*“ V Kazachstánu vznikly dvě nejvýznamnější hnutí, které měly za cíl hájit zájmy a práva etnických Rusů. Hnutí Lad uspělo v parlamentních volbách v roce 1994 a získalo 4 mandáty. V následujících volbách Lad již nezískal žádný mandát. V roce 2000 přestalo toto hnutí existovat jako nezávislé. Následně se Lad rozštěpil do dvou křídel. Jedna strana podpořila blok „Za spravedlivý Kazachstán“. Druhá strana preferovala spolupráci s prezidentem Nazarbajevem. Hnutí ruská obščina byla pouze členem sněmovny národů. Ruská obščina se připojila k podepsání dohody o společenských organizacích a politických stranách v roce 1997. Okolo roku 2007 začala Ruská obščina podporovat politiku prezidenta Nazarbajeva.

Seznam pramenů a literatury

- Aksholakova, A., & Ismailova, N. (2013). The language policy of Kazakhstan and the state language in government service. *Procedia – Social And Behavioral Sciences*, 93(21), 1580–1586. Dostupné z <https://www.sciencedirect.com/science/article/pii/S1877042813035301?via%3Dihub>
- Anderson, G. (2013). Secession in International Law and Relations: What Are We Talking About? *Loyola Of Los Angeles International And Comparative Law Review, Forthcoming*, 35(3), 343-388. Dostupné z <https://digitalcommons.lmu.edu/ilr/vol35/iss3/1/>
- Arslan, M. (2014). The Significance of Shifting Capital of Kazakstan from Almaty to Astana: An Evaluation on the basis of Geopolitical and Demographic Developments. *Procedia – Social And Behavioral Sciences*, 120, 98-109. <https://doi.org/10.1016/j.sbspro.2014.02.086>
- Ašimbajev, M. (2014, 2. září) Маулен Ашимбаев прокомментировал высказывание Путина о казахстанской государственности. *Tengri New KZ*. Dostupné z https://tengrinews.kz/kazakhstan_news/maulen-ashimbaev-prokommentiroval-vyiskazyivanie-putina-261094/
- Ashment, B. (1999). Проблемы русских Казахстана — этничность или политика? *Диаспоры*, 2-3. Dostupné z https://archipelag.ru/ru_mir/rm-diaspor/russ/russkie-kazahstana/
- Baar, V. (2005). *Decentralizační a dezintegrační procesy v Ruské federaci v 90. letech minulého století*. Ostrava: Ostravská univerzita.
- Barrington, L. (2013). Russian-Speakers in Ukraine and Kazakhstan: “Nationality,” “Population,” or Neither? *Post-Soviet Affairs*, 17(2), 129-158. <https://doi.org/10.1080/1060586X.2001.10641498>
- Bekzhanova, Z., & Makoelle, T. M. (2022). Latinization of the Kazakh Alphabet: Implications for Education, Inclusion, and Social Cohesion in Kazakhstan. *Sage Open*, 12(4). <https://doi.org/10.1177/21582440221138820>

- Berns-McGown, R. (2008). Redefining "Diaspora". *International Journal: Canada's Journal Of Global Policy Analysis*, 63(1), 3-20. <https://doi.org/10.1177/002070200806300102>
- Bremmer, I., & Welt, C. (2007). The trouble with democracy in Kazakhstan. *Central Asian Survey*, 15(2), 179-199. <https://doi.org/10.1080/02634939608400944>
- Brletich, S. (2015). The Crimea Model: Will Russia Annex the Northern Region of Kazakhstan? *Geopolitics, History, and International Relations*, 7(1), 11–29. <https://www.jstor.org/stable/26805275>
- Brubaker, R. (2005). The 'diaspora' diaspora. *Ethnic And Racial Studies*, 28(1), 1-19. <https://doi.org/10.1080/0141987042000289997>
- Brubaker, R. W. (2000), Accidental diasporas and external "homelands" in Central and Eastern Europe: Past and present. *Institute for Advanced Studies, Vienna, Political Science Series*, 71. Dostupné z www.ihs.ac.at/publications/pol/pw_71.pdf.
- Classe Internationale. (2021, 11. ledna) La fin de l'Asie centrale russophone? La dérusification progressive du Kazakhstan: l'identité nationale kazakhe contre le multiculturalisme kazakhstanais. Dostupné z <https://classe-internationale.com/2021/01/21/la-fin-de-lasie-centrale-russophone-la-derussification-progressive-du-kazakhstan-lidentite-nationale-kazakhe-contre-le-multiculturalisme-kazakhstanais/>
- Cohen, R. (1997). *Global Diasporas: An Introduction*. Seattle, WA: University of Washington Press.
- ČT24. (2022, 17. září). Kazachstán přejmenoval své hlavní město Nur-Sultan zpět na Astanu. Dostupné z <https://ct24.ceskatelevize.cz/svet/3529975-kazachstan-prejmenoval-sve-hlavni-mesto-nur-sultan-zpet-na-astanu>
- Dave, B. (2004). Entitlement through numbers: nationality and language categories in the first post-Soviet census of Kazakhstan*. *Nations And Nationalism*, 10(4), 439-459. <https://doi.org/10.1111/j.1354-5078.2004.00176.x>
- Degirement Dysart, B. (2021). The Politics of Russian 'Diaspora': From Compatriots to a Russian World. *Turkish Journal Of Diaspora Studies*, 1(1), 49-63. <https://doi.org/10.52241/TJDS.2021.0004>

- Faist, T. (2010). Diaspora and transnationalism: What kind of dance partners? In T. Faist & R. Bauböck (Eds.), *Diaspora and Transnationalism: Concepts, Theories and Methods* (pp. 9–34). Amsterdam University Press. <http://www.jstor.org/stable/j.ctt46mz31.4>
- Farquharson, M. (2011). Statelessness in Central Asia. *United Nations High Commissioner for Refugees*. Dostupné z <https://www.unhcr.org/4dfb592e9.pdf>
- „Федеральный закон от 24 мая 1999 года № 99-ФЗ «О государственной политике РФ в отношении соотечественников за рубежом»“. *Ельцин-центр*. Dostupné z <https://yeltsin.ru/archive/act/33424/>
- Fierman, W. (1998). Language and Identity in Kazakhstan: Formulations in Policy Documents 1987–1997. *Communist and Post-Communist Studies*, 31(2), 171–186. <https://www.jstor.org/stable/48609353>
- Goble, P. (2018, 5. března). With New Alphabet, Kazakhstan Moves Decisively Away From Russian World. The Jamestown Foundation. Dostupné z https://jamestown.org/new-alphabet-kazakhstan-moves-decisively-away-russian-world/?fbclid=IwAR0iPmljRqSzT2AKhfdRHumGTS05dB5n_pZWwcc4dAFiRpjDDG1_ZGNVstQ
- Hanks, R. R. (1998). DIRECTIONS IN THE ETHNIC POLITICS OF KAZAKHSTAN: CONCESSION, COMPROMISE, OR CATASTROPHE? *Journal of Third World Studies*, 15(1), 143–162. <http://www.jstor.org/stable/45197788>
- Harris, C. D. (2013). The New Russian Minorities: A Statistical Overview. *Post-Soviet Geography*, 34(1), 1-27. <https://doi.org/10.1080/10605851.1993.10640919>
- Heleniak, T. (2004). Migration of the Russian Diaspora After the Breakup of the Soviet Union. *Journal of International Affairs*, 57(2), 99–117. Dostupné z <http://www.jstor.org/stable/24357868>
- Hendl, J. (2012). *Kvalitativní výzkum: základní teorie, metody a aplikace* (3. vyd). Praha: Portál.
- Hechter, M. (1992). The Dynamics of Secession. *Acta Sociologica*, 35(4), 267-283. <https://doi.org/10.1177/000169939203500401>
- Horowitz, D. L. (1992). Irredentas and secessions: Adjacent phenomena, neglected connections. *International Journal of Comparative Sociology*, 33(1-2), 118. Dostupné

z <https://www.proquest.com/scholarly-journals/irredentas-secessions-adjacent-phenomena/docview/217418665/se-2>

Hyman, A. (1993). Russians Outside Russia. *The World Today*, 49(11), 205–208. <http://www.jstor.org/stable/40396452>

Kendirbaeva, G. (1997). Migrations in Kazakhstan: Past and Present. *Nationalities Papers*, 25(4), 741-751. <https://doi.org/10.1080/00905999708408538>

Kim, G. (2016). Irredentism in Disputed Territories and Its Influence on the Border Conflicts and Wars. *The Journal of Territorial and Maritime Studies*, 3(1), 87–101. <https://www.jstor.org/stable/26664127>

King, C., & Melvin, N. J. (1999). Diaspora Politics: Ethnic Linkages, Foreign Policy, and Security in Eurasia. *International Security*, 24(3), 108–138. Dostupné z <http://www.jstor.org/stable/2539307>

Kirill. (2014, 8. září) Святейший Патриарх Кирилл: Русский мир — особая цивилизация, которую необходимо сберечь. *Официальный сайт Русской Православной Церкви*. Dostupné z http://patriarchia.ru/db/text/3730705.html?fbclid=IwAR00p8u0N_g-H1HrlqcJrJOc8-Bu39Q3Zrv7ZVpavDZfhWHHuYmfqqmdNwE

Kohút, M. (2007). Postavenie ruskej menšiny v Kazachstane. *Asociace pro mezinárodní otázky*. Dostupné z <https://www.amo.cz/wp-content/uploads/2015/11/amocz-RP-2007-3.pdf>

„Конституция принята на республиканском референдуме 30 августа 1995 года. «Конституция Республики Казахстан»“ *Информационно-правовая система нормативных правовых актов Республики Казахстан*. Dostupné z <https://adilet.zan.kz/rus/docs/K950001000>

Kolstø, P. (1993). The New Russian Diaspora: Minority Protection in the Soviet Successor States. *Journal Of Peace Research*, 30(2), 197-217. <https://doi.org/10.1177/0022343393030002006>

Kolstø, P. Å. (1999). Territorialising Diasporas: The Case of Russians in the Former Soviet Republics. *Millennium: Journal Of International Studies*, 28(3), 607-631. <https://doi.org/10.1177/03058298990280031101>

- Kopbayeva, D. (2013). Is Astana a Nationalistic Project? The Role of Kazakhstan's New Capital in Development of the National Identity. *European Scientific Journal, ESJ*, 9(19). Dostupné z <https://eujournal.org/index.php/esj/article/view/1400>
- Krejčí, O. (2017). *Geopolitika Ruska*. Praha: Professional Publishing.
- Kumenov, A. (2017, 15. listopadu). Kazakhstan: Wave of Emigration to Russia Shows No Sign of Abating. Eurasianet. Dostupné z <https://eurasianet.org/kazakhstan-wave-of-emigration-to-russia-shows-no-sign-of-abating>
- Laruelle, Marlene. (2015). The 'Russian World': Russia's Soft Power and Geopolitical Imagining. *Washington DC: Center on Global Interests*. Dostupné z <https://www.ponarseurasia.org/therussian-world-russia-s-soft-power-and-geopolitical-imagination>.
- Lillis, J. (2010, 22. listopadu). Kazakhstan: Astana Wants Kazakhstanis to Speak Kazakh. Eurasianet. Dostupné z <https://eurasianet.org/kazakhstan-astana-wants-kazakhstanis-to-speak-kazakh>
- Litera, B. (1994). The Kozyrev Doctrine - a Russian Variation on the Monroe Doctrine. *Perspectives*, 4, 45–52. <http://www.jstor.org/stable/23615773>
- Maximova, Svetlana & Noyanzina, O.E. & Omelchenko, Daria & Molodikova, Irina. (2018). The russian diaspora: A result of transit migrations or part of Russia. *Opcion*, 34(15), 1016-1044. Dostupné z <https://produccioncientificaluz.org/index.php/opcion/article/view/30210/31226>
- Michel, C. (2016, 23. února). Why are Russians Leaving Kazakhstan? The Diplomat. Dostupné z <https://thediplomat.com/2016/02/why-are-russians-leaving-kazakhstan/?fbclid=IwAR03WVMUR3I7Jth5d1ME1ZLtunJZEmb-DECe1SLqeQWxAUKvfOt89rMOLXc>
- Narottum, S. K. (2006). Politics of Nation-Building and State-Formation in Kazakhstan. *Pakistan Horizon*, 59(2), 49–71. <http://www.jstor.org/stable/41394126>
- Pannier, B. (2016, 9. února). A New Wave Of Ethnic Russians Leaving Kazakhstan. RadioFreeEurope RadioLiberty. Dostupné z <https://www.rferl.org/a/qishloq-ovozi-kazakhstan-ethnic-russians-leaving/27541817.html>

- Novák, F. (2022, 16. března) Věrný Putinův sluha. Patriarcha Kirill chválí ruská zvěrstva na Ukrajině. *Týdeník hrot*. Dostupné z <https://www.tydenikhrot.cz/clanek/patriarcha-kirill-pravoslavna-cirkev-rozkol-valka-ukrajina-putin-donbas-odplata>
- Pannier, B. (2016, 9. února). A New Wave Of Ethnic Russians Leaving Kazakhstan. RadioFreeEurope RadioLiberty. Dostupné z <https://www.rferl.org/a/qishloq-ovozi-kazakhstan-ethnic-russians-leaving/27541817.html>
- Peyrouse, S. (2002). Entre Russie et Asie centrale: regards croisés sur la minorité russe du Kazakhstan. *Cemoti*, (34), 99-118. <https://doi.org/10.4000/cemoti.745>
- Peyrouse, S. (2007). Nationhood and the minority question in Central Asia. The Russians in Kazakhstan. *Europe-Asia Studies*, 59(3), 481-501. <https://doi.org/10.1080/09668130701239930>
- Peyrouse, S. (2008). The Russian minority in Central Asia. Woodrow Wilson International Center for Scholars. Dostupné z https://www.wilsoncenter.org/sites/default/files/media/documents/publication/OP297_russian_minority_central_asia_peyrouse_2008.pdf
- Population statistics of Eastern Europe & former USSR. (2009). Statistická data vyhledaná 10. 1. 2023. Dostupné z <http://pop-stat.mashke.org/kazakhstan-ethnic2009-census.htm>
- Putin, V. (2012, 15. října) Executive Order on the state programme to resettle compatriots living abroad to Russia. *President of Russia*. Dostupné z <http://en.kremlin.ru/events/president/news/16483>
- Putin, V. (2014, 29. srpna). Всероссийский молодёжный форум «Селигер-2014». *Президент России*. Dostupné z <http://kremlin.ru/events/president/news/46507>
- Ryčkov, M. (2023, 8. února) «Мы — западники, желаем порядка и Учредительного собрания»: как казахские демократы боролись с царём, белогвардейцами и большевиками за свободу для своей страны. Republic. Dostupné z <https://republic.ru/posts/107143>
- Safran, W. (1991). Diasporas in Modern Societies: Myths of Homeland and Return. *Diaspora: A Journal Of Transnational Studies*, 1(1), 83-99. <https://doi.org/10.1353/dsp.1991.0004>

- Saparbekova, A., Kocourková, J., & Kučera, T. (2014). Sweeping ethno-demographic changes in Kazakhstan during the 20th century: A dramatic story of mass migration waves. Part I. *Auc Geographica*, 49(1), 71-82. <https://doi.org/10.14712/23361980.2014.7>
- Sazonová, A. (2014, 29. srpna). Всероссийский молодёжный форум «Селигер-2014». *Президент России*. Dostupné z <http://kremlin.ru/events/president/news/46507>
- Sencerman, Ö. (2018). Russian Diaspora as a Means of Russian Foreign Policy. *Military Review*, 96(2), 41-49. Dostupné z <https://www.armyupress.army.mil/Journals/Military-Review/English-Edition-Archives/March-April-2018/Sencerman-Russian-Diaspora/>
- Shevel, O. (2011). Russian Nation-building from Yel'tsin to Medvedev: Ethnic, Civic or Purposefully Ambiguous? *Europe-Asia Studies*, 63(2), 179–202. Dostupné z <https://www.jstor.org/stable/27975530>
- Shevchenko, K., & Lozoviuk, P. (2022). „Russkij Mir“ – nadnacionální integrační projekt či projev postsovětského imperialismu? *Historická Sociologie*, 14(2), 121-139. <https://doi.org/10.14712/23363525.2022.20>
- Smagulova, K. (2022, 18. dubna). Administrative and Territorial Division of Kzakhstan in 2022: Symbolism or Reforms? Central Asian Bureau for Analytical Reporting. Dostupné z <https://cabar.asia/en/administrative-and-territorial-division-of-kazakhstan-in-2022-symbolism-or-reforms>
- Solženicyn, A. I. (1999). *Rusko v troskách*. Praha: Práh.
- Stevens, C. A. (2020). Russia–Kazakhstan Relations in the Early Post-Soviet Era: Explaining the Roots of Cooperation. *Europe-Asia Studies*, 72(7), 1153-1185. <https://doi.org/10.1080/09668136.2020.1719979>
- The Agency on Statistics of the Republic of Kazakhstan. (2011). “RESULTS OF THE 2009 NATIONAL POPULATION CENSUS OF THE REPUBLIC OF KAZAKHSTAN” Analytical Report. Astana: ARKS
- The Embassy of the Russian Federation to the Republic of Kazakhstan. (2016). Russia-Kazakhstan. Astana: The Embassy of the Russian Federation to the Republic Kazakhstan
- The Ministry of National Economy of the Republic of Kazakhstan Statistics Committee and UNFPA. (2019). We, Kazakhstan. Nur-Sultan: UNFPA

„The Law of the Republic of Kazakhstan dated 20 December, 1991 «On citizenship of the Republic of Kazakhstan. »“ *Legal information system of Regulatory Legal Acts of the Republic of Kazakhstan*. Dostupné z https://adilet.zan.kz/eng/docs/Z910004800_

Tishkov, V. (2008). *The Russian World -Changing Meanings and Strategies. Carnegie Endowment for International Peace*. Dostupné z https://carnegieendowment.org/files/the_russian_world.pdf

Tuksaitova, R. O. (2012). On the language situation in modern Kazakhstan. *Вестник науки Казахского агротехнического университета им. С. Сейфуллина*, 73(2), 129-132. Dostupné z <https://kazatu.edu.kz/assets/i/science/vn1202gum01.pdf>

„Указ Президента Республики Казахстан от 7 февраля 2001 года N 550 «О Государственной программе функционирования и развития языков на 2001-2010 годы»“ *Информационно-правовая система нормативных правовых актов Республики Казахстан*. Dostupné z https://adilet.zan.kz/rus/docs/U010000550_

„Указ Президента Республики Казахстан от 26 октября 2017 года № 569. «О переводе алфавита казахского языка с кириллицы на латинскую графику»“ Dostupné z <https://adilet.zan.kz/rus/docs/U1700000569>

„Указ Президента Республики Казахстан от 29 июня 2011 года № 110 «О Государственной программе развития и функционирования языков в Республике Казахстан на 2011-2020 годъ»“ *Official website of the President of the Republic of Kazakhstan*. Dostupné z https://www.akorda.kz/kz/official_documents/strategies_and_programs

Vykhovanets, O., Zhuravsky, A. (2013, 31. května). Compatriots: Back to the Homeland. *Russian International Affairs Council*. Dostupné z <https://russiancouncil.ru/en/analytics-and-comments/analytics/compatriots-back-to-the-homeland/>

Wofford, T. (2016). Whose Diaspora? *Art Journal*, 75(1), 74-79. <https://doi.org/10.1080/00043249.2016.1171542>

Yermukanov, M. (2004, 26. října). Ethnic Policy in Kazakhstan Feeds Nationalism. The JAMESTOWN FOUNDATION. Dostupné z <https://jamestown.org/program/ethnic-policy-in-kazakhstan-feeds-nationalism/>

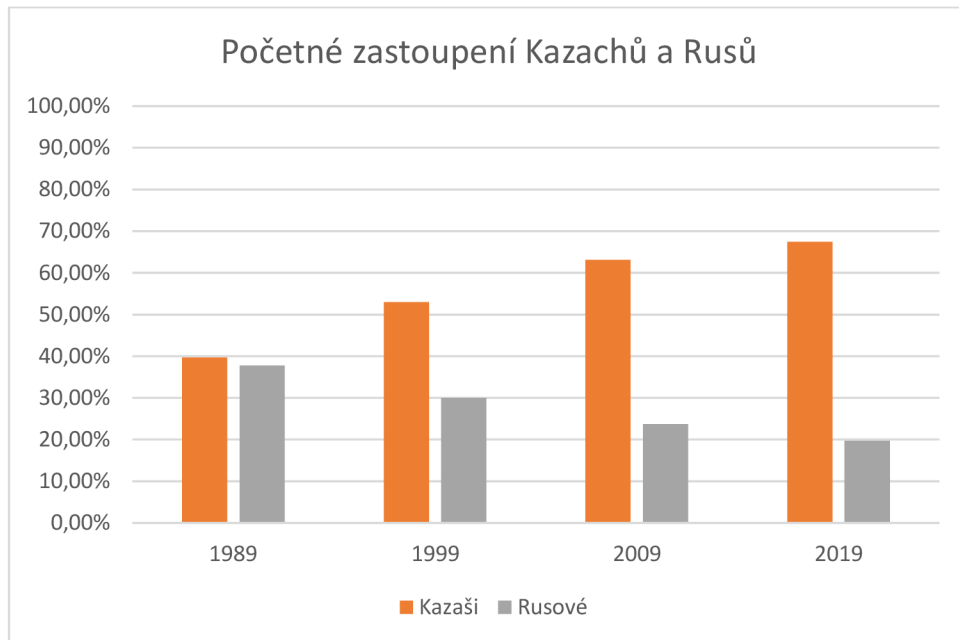
Zhunosova, D. (2021, 16. prosince) "Too Russian For Kazakhstan, Too Kazakh for Russia": Looking at Ethnic Russian Student Migration. CENTRAL ASIA PROGRAM. Dostupné z <https://centralasiaprogram.org/russian-kazakhstan-kazakh-russia-ethnic-russian-student-migration>

„Закон Республики Казахстан от 11 июля 1997 года N. 151. «О языках в Республике Казахстан» Dostupné z https://adilet.zan.kz/rus/docs/Z970000151_

„Закон Республики Казахстан от 18 января 2012 года № 545-IV. «О телерадиовещании» Dostupné z <https://adilet.zan.kz/rus/docs/Z1200000545>

Přílohy

Příloha č. 1 – Početné zastoupení Kazachů a Rusů v Kazachstánu

Zdroje: Harris, C. D. (2013). The New Russian Minorities: A Statistical Overview. *Post-Soviet Geography*, 34(1), 1-27. <https://doi.org/10.1080/10605851.1993.10640919>

Heleniak, T. (2004). Migration of the Russian Diaspora After the Breakup of the Soviet Union. *Journal of International Affairs*, 57(2), 99–117. Dostupné z <http://www.jstor.org/stable/24357868>

The Agency on Statistics of the Republic of Kazakhstan. (2011). “RESULTS OF THE 2009 NATIONAL POPULATION CENSUS OF THE REPUBLIC OF KAZAKHSTAN” Analytical Report. Astana: ARKS

The Ministry of National Economy of the Republic of Kazakhstan Statistics Committee and UNFPA. (2019). We, Kazakhstan. Nur-Sultan: UNFPA

Пříloha č. 2 – Administrativní mapa Kazachstánu

Zdroj: Smagulova, K. (2022, 18. dubna). Administrative and Territorial Division of Kazakhstan in 2022: Symbolism or Reforms? Central Asian Bureau for Analytical Reporting. Dostupné z <https://cabar.asia/en/administrative-and-territorial-division-of-kazakhstan-in-2022-symbolism-or-reforms>

Příloha č. 3 – Geografické rozložení Kazachů a Rusů v jednotlivých oblastech Kazachstánu

Oblast	1994		2009		2019	
	Kazaši	Rusové	Kazaši	Rusové	Kazaši	Rusové
Mangystauská	61,2 %	26,1 %	88,25 %	8,21 %	90,7 %	5,7 %
Atyrauská	82,7 %	11,8 %	91 %	7 %	92,4 %	5,4 %
Aktobská	60,9 %	21,5 %	79 %	14 %	82,4 %	-
Západokazachstánská	58,2 %	32,8 %	72 %	23 %	75,9 %	19,6 %
Konstanajská	18,8 %	47,3 %	37,1 %	43 %	40,3 %	41,3 %
Severokazachstánská	19,9 %	61,7 %	33,3 %	50,4 %	34,7 %	49,7 %
Akmolská	24,4 %	46,5 %	47 %	36 %	51 %	33,1 %
Pavlodarská	31,9 %	44,5 %	47,6 %	38,8 %	51,8 %	35,9 %
Východokazachstánská	29,6 %	63,6 %	56 %	40 %	60 %	36,5 %
Almatinská	48,1 %	55 %	68 %	17 %	71,8 %	-
Kyzylordská	92,2 %	5 %	95,3 %	2,4 %	96,2 %	1,9 %
Turkestánská	60,6 %	12,9 %	72,3 %	5,53 %	76,3 %	1,8 %
Žambylská	58,5 %	23,2 %	71 %	12 %	72,6 %	10 %
Karaganská	20,8 %	52,8 %	46 %	39 %	51,3 %	35,8 %

Zdroj: Bremmer, I., & Welt, C. (2007). The trouble with democracy in Kazakhstan. *Central Asian Survey*, 15(2), 179-199. <https://doi.org/10.1080/02634939608400944>

Population statistics of Eastern Europe & former USSR. (2009). Statistická data vyhledaná 10. 1. 2023. Dostupné z <http://pop-stat.mashke.org/kazakhstan-ethnic2009-census.htm>

The Ministry of National Economy of the Republic of Kazakhstan Statistics Committee and UNFPA. (2019). We, Kazakhstan. Nur-Sultan: UNFPA

Abstrakt

Cílem práce je analyzovat postavení ruské diaspory v Kazachstánu. V rámci práce si autorka stanovila hlavní výzkumnou otázku: „*Jak se vyvíjelo postavení ruské diaspory v Kazachstánu od roku 1991 do roku 2019?*“ A následně autorka stanovila celkem pět vedlejších výzkumných otázek, které rozvinou hlavní výzkumnou otázku. První vedlejší výzkumná otázka zní: „*Jak se změnil počet členů ruské diaspory v Kazachstánu?*“ Druhá vedlejší výzkumná otázka zní: „*Jak se změnilo územní rozložení etnických Rusů v Kazachstánu?*“ Třetí vedlejší výzkumná otázka je stanovena následovně: „*Hrálo územní rozložení etnických Rusů nějakou roli v možné iredentistické nebo secesní tendenci?*“ Čtvrtá vedlejší výzkumná otázka zní: „*Jak se vyvíjelo postavení ruského jazyka v Kazachstánu?*“ A poslední vedlejší výzkumná otázka zní: „*Jak se vyvíjelo postavení hnutí, která hájila práva a zájmy etnických Rusů?*“ Práce je koncipována do několika kapitol, ve kterých autorka představuje koncepty a následně analyzuje témata spojené s ruskou diasporou. Práce je časově vymezená od roku 1991, kdy došlo k rozpadu Svazu sovětských socialistických republik, do roku 2019, kdy oficiálně skončila éra prezidenta Nazarbajeva.

Klíčová slova: Ruská diaspora, Republika Kazachstán, Ruská federace, diaspora

Abstract

The aim of the thesis is to analyse the position of the Russian diaspora in Kazakhstan. Within the framework of the thesis, the author has set the main research question: How has the position of the Russian diaspora in Kazakhstan evolved from 1991 to 2019? And then the author has set five secondary research questions. The first secondary research question is: How has the number of members of the Russian diaspora in Kazakhstan changed? The second secondary research question is: How has the territorial distribution of ethnic Russians changed? The third secondary research question is set: Did the territorial distribution of ethnic Russians play any role in a possible irredentist or secessionist tendency? The fourth secondary research question is: How has the position of the Russian language in Kazakhstan evolved? The last secondary research question is: How has the position of the movements, which defended the rights and interests of ethnic Russians, evolved? This thesis is organized into several chapters in which the author presents the concepts and subsequently analyses the themes connected with the Russian diaspora. The time frame of the thesis is defined from 1991, when the USSR collapsed, to 2019, when the era of president Nazarbayev officially ended.

Keywords: Klíčová slova: Russian diaspora, Republic of Kazakhstan, Russian federation, diaspora